T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE DEZAVANTAJLI GRUP OLARAK SURİYELİ GÖÇMEN ÇOCUKLARIN EĞİTİM DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

ESRA SARAÇ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. YELİZ YEŞİL

EDİRNE 2022

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

……..…….. ANA BİLİM DALI

……PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

…….. tarafından hazırlanan **……** Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **…….** günü saat **…….** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *..... **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**KANAAT**	**İMZA**

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

…../…../…..

Esra Saraç

Tezin Adı: Türkiye'de Dezavantajlı Grup Olarak Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Durumlarının Değerlendirilmesi

Hazırlayan: Esra SARAÇ

ÖZET

Göç insanlık tarihi kadar eskidir. Dünyada küreselleşme ile uluslararası göçmen nüfusunda artış yaşanmıştır. Çok sayıda insanın aniden başka bir ülkenin sınırlarında biriktiği göçlerin temelinde insan hakkı ihlalleri, savaşlar, çatışmalar vb. nedenler yer almaktadır. Göç sürecinde özellikle toplumun bazı kesimlerinin artan bir dezavantajlılıkla iç içe olduğu görülmektedir. Kadınlar, engelliler, yaşlılar, lgbti+lar ve çocuklar bu gruplar arasındadır. Özellikle göçmen çocuklar toplumda daha hassas ve savunmasız gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli göçmen çocukların eğitim durumlarının değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada göçmen çocuklar için bazı temel problemlerin varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilikler, entegrasyon sorunu, toplumsal cinsiyet eşitsizliği çocuklar için tehdit oluşturan problemler arasında yer almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarından günümüze kitlesel göçler alan bir ülke olmuştur. Türkiye hem tarihi boyunca kitlesel göçler almış olması hem de günümüzde diğer ülkelere nazaran daha fazla sayıda sığınmacı bulundurmasıyla dikkat çekmektedir. Türkiye'nin 2011 yılında başlayan Suriye kitlesel göçünde uyguladığı politika açık kapı politikası olmuştur. Türkiye'nin ilk yıllarda Suriyelileri misafir olarak gördüğü ve geçicilik üzerine inşa ettiği politikaların ilerleyen yıllarda kalıcılığa doğru evrildiği görülmektedir. İlk başlarda sadece Geçici Eğitim Merkezleri'nde (GEM) eğitim alan Suriyeli çocuklara sonrasında devlet okullarında eğitim alma hakkı tanınmıştır. Suriyelilerin artık kalıcı olduğu ve GEM'lerin yetersiz olduğu düşünülerek GEM' lerin kapatılması kararlaştırılmıştır. Suriyeli göçmen çocukların eğitimlerinin önündeki başlıca problem alanının ise dil problemi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca

eğitim bünyesindeki yönetici, öğretmen, veli ve personellerin göçmen çocuklara yönelik ayrımcı tutumlarının olması kapsayıcı eğitimin önünde bir engeldir. Öğretmenler açısından değerlendirildiğinde öğretmenlerin büyük bir kesiminin mülteci çocukların eğitimine ilişkin eğitimleri yoktur ve bu durum mültecilere sorunsuz bir eğitim verebilme inançlarını etkilemektedir. Pandemide göçmenlere karşı ayrımcılık daha da artmıştır. Son dönemlerde göçmen çocukların eğitiminde özellikle Covid-19 pandemisi ile eğitimde eşitsizlik daha da derinleşmiştir. Teknolojik cihazlara ve internete erişimin olmaması Suriyeli göçmen çocukların uzaktan eğitime katılımlarının düşük olmasına yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç ve Dezavantajlı Gruplar, Suriyeli Göçmen Çocuklar, Göçmen Çocuklar ve Eğitim.

Name of the Thesis: Evaluating the Educational Situations of Syrian Migrant Children As a Disadvantaged Group in Turkey

Prepared by: Esra SARAÇ

ABSTRACT

Migration is as old as human history. With the globalization in the world, there has been an increase in the international immigrant population. Human rights violations, wars, conflicts, etc., are the basis of migrations, where large numbers of people suddenly accumulate on the borders of another country. In the migration process, it is seen that some segments of the society are intertwined with an increasing disadvantage. Women, the disabled, the elderly, lgbti+s and children are among these groups. In particular, immigrant children appear as more sensitive and vulnerable groups in society. In this study, which aims to evaluate the educational status of Syrian migrant children, it has been determined that some basic problems continue to exist for migrant children. Child labor, child marriages, integration problems, and gender inequality are among the problems that pose a threat to children.

The Republic of Turkey has been a country that has received mass migrations since its early years. Turkey draws attention both for having received mass migrations throughout its history and for having more refugees today than other countries. The policy implemented by Turkey in the mass migration to Syria that started in 2011 has been an open door policy. It is seen that the policies that Turkey saw Syrians as guests in the first years and built on temporariness evolved towards permanence in the following years. At first, only Syrian children who were educated in Temporary Education Centers (TEC) were given the right to receive education in public schools. Considering that the Syrians are now permanent and the TECs are insufficient, it was decided to close the TECs. It has been determined that the main problem area in front of the education of Syrian migrant children is the language problem. In addition, the discriminatory attitudes of administrators, teachers, parents and staff in education towards immigrant children is an obstacle to inclusive education. When evaluated in

terms of teachers, most of the teachers do not have training on the education of refugee children, and this affects their belief that they can provide a problem-free education to refugees. Discrimination against immigrants has increased even more during the pandemic. Recently, inequality in education has deepened in the education of immigrant children, especially with the Covid-19 pandemic. Lack of access to technological devices and the internet has led to low participation of Syrian migrant children in distance education.

Keywords: Migration, Migration and Disadvantaged Groups, Syrian Migrant Children, Migrant Children and Education.

ÖN SÖZ

İlk olarak, ihtiyaç duyduğum her zaman desteğini gösteren, tez yazım sürecinde ve hayattaki disiplinli, detaylı ve eğitimci bakışıyla bana değer katan, kendisinden çok şey öğrendiğim sevgili hocam ve danışmanım Doç. Dr. Yeliz YEŞİL'e,

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Ebru Z. BOYACIOĞLU'na

Göç alanıyla tanışmamı sağlayan sevgili hocam Doç. Dr. Deniz Utku EROĞLU'na

Lisans hayatımın ilk gününden itibaren yanımda olduğu, pek çok zorluğu aşmamdaki rehberliği ve bana kattıkları için Yaşagül EKİNCİ'ye

Destekleriyle her zaman yanımda olan sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Emel Silahsızoğlu Chasan'a

Edirne'de tanıdığım güzel insanlar; Neslihan ÇAKIR ve Ülker ÖZER'e

Her zaman yanımda olan Barış ERTUĞRUL'a

Ve son olarak annem Nermin SARAÇ' a teşekkür ederim.

2022, Esra SARAÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**

ABSTRACT ..... **İİİ**

ÖN SÖZ ..... **V**

İÇİNDEKİLER ..... **Vİ**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **İX**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **İX**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **X**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **4**

1. GÖÇ **4**

1.1. Göç ve Göçmen Kavramları 4

1.2. Göç Türleri 6

1.2.1. Uluslararası Göç 8

1.2.2. Düzenli-Düzensiz göç 10

1.2.3. Transit göç/ Transit Ülke 11

1.2.4. Gönüllü-Zorunlu Göç 12

1.2.5. Bireysel- Kitlesel Göç 13

1.3. Mülteci Tanımlamaları 14

1.3.1. Uluslararası Mevzuatta Mülteci 14

1.3.2. Türk Mevzuatında Uluslararası Koruma Biçimleri 15

1.4. Türkiye Cumhuriyeti'nde Kitlesel Hareketlilikler 18

1.4.1. Türkiye'nin Göç ve Sığınma Politikaları 21

1.5. Göçün Riskli Grupları 22
1.5.1. Kadınlar 22
1.5.2. Çocuklar 24
1.5.3. Engelli Bireyler 25
1.5.4. Lgbti+lar 26
1.5.5. Yaşlılar 27
1.5.6. Covid-19 Pandemisi, Göçmenler ve Dezavantajlılık 28
İKİNCİ BÖLÜM 30
2. ÇOÇUK VE GÖÇ 30
2.1. Çocuk Kavramı ve Çocuk Hakları 30
2.2. Dezavantajlı Grup Olarak Çocuklar 32
2.3. Çocuk ve Göç 33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 36
3. GÖÇMEN ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ 36
3.1. Göçmen Çocuklar ve Eğitim 36
3.2. Göçmen Çocukların Karşılaştığı Sorun Alanları 38
3.2.1. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler 38
3.2.2. Çocuk işçiliği 40
3.2.3. Entegrasyon 40
3.3. Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları 42
3.3.1. Dil öğretimi 42
3.3.2. Personelle İlgili Sorunlar 43
3.3.3. Sosyo-ekonomik ve Psikolojik Sorunlar 44
3.3.4. Öğretim Materyalleri 45

3.3.5. Okullardaki Tutum ve Davranışlar 45
3.4. Türkiye'de Göçmen Çocukların Eğitimi Üzerine Literatür Taraması 46
3.5. Pandemide Göçmen Çocukların Eğitimi 50
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 52
4. TÜRKİYE'DE SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ 52
4.1. Suriye Kitlesel Göçü 52
4.2. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenler Hakkında Mevcut Durum 54
4.3. Türkiye'de Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Durumları 58
4.4. Türkiye'de Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik İzlenen Politikalar 61
SONUÇ 72
KAYNAKÇA 78

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Göç Hareketlerinin Sınıflandırılması……..7

Tablo 2. Düzensiz Göçmen Kategorileri……10

Tablo 3. Türkiye'ye Yönelik Kitlesel Hareketlilikler 20

Tablo 4. Göçmen Çocukların Karşı Karşıya Kaldığı Riskler 34

Tablo 5. Türkiye'de Suriyelilere Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmet ve Faaliyetleri...63

Tablo 6. Türkiye'de Mülteci Çocuk ve Ailelere Yönelik Uygulanan Projeler…67

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yıllara Göre Uluslararası Göçmen Sayısı..... 9

Şekil 2. Suriyeli Mültecilerin Diğer Ülkelere Dağılımı..... 53

Şekil 3. Yıllara Göre Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler (2012-2022)…

..... 56

Şekil 4. Geçici Barınma Merkezi İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler 56

Şekil 5. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk On İle Dağılımı..... 57

Şekil 6. Türkiye'de Yıllara Göre Suriyeli Eğitim Çağ Nüfusu ile Okullaşma Sayı ve Oranları 58

Şekil 7. Yıllara Göre Türkiye'de Eğitime Erişimi Sağlanan & Sağlanamayan Suriyeli Öğrenci Sayısı ve Oranları 59

Şekil 8. Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma..... 60

KISALTMALAR LİSTESİ

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi

GİB: Göç İdaresi Başkanlığı

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

TDK: Türk Dil Kurumu

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

İnsanlar başlangıçtan itibaren dünya üzerinde hareketlilik halindedir. Bu hareketlilik insanın doğa karşısında çaresizliği, toplumsal olaylar, siyasi olaylar ya da ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Hareketlilikler birey olarak gerçekleşebildiği gibi yüksek sayıda insanın tehlike altında olduğu savaşlar, çatışmalar, hak ihlalleri sonucunda aniden ve öngörülemez şekilde gerçekleşerek kitlesel akınlar halinde de görülebilmektedir (Sirkeci ve Eroğlu-Utku, 2020: 321). Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik kurulduğu yıllardan itibaren kitlesel göçler gerçekleşmektedir. 1923 Türk-Yunan mübadelesi bu anlamda ilk hareketliliktir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 254).

Türkiye'nin kuruluş yılları ve devamında Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan gibi Balkan bölgelerinden insanların kimlik temsillerini dar bir alana indirgeyici uygulamalar karşısında kitlesel göçler gerçekleşmiştir. Bulgaristan'dan 1980'li yıllarda 300 binin üzerinde etnik Türk Türkiye'ye göç etmiştir. 1970'li yıllar sonrasında Ortadoğu'da çıkan karışıklıklara bağlı olarak Irak, İran, Suriye ülkelerinden göçler meydana gelmiştir. 1979 yılında İran'daki İslam Devrimi'yle 1 milyon insan Türkiye'ye göç etmiştir. Yüksek sayıda insanın yer aldığı Suriye'den göç ise 2011 yılındaki Suriye savaşıyla gerçekleşmiştir. Böylelikle Türkiye günümüzde dünyada en yüksek sayıda mültecinin olduğu ülkedir (Kirişçi ve Karaca, 2015; GİB, 2021; Sirkeci ve Yaylacı, 2019).

Dünya genelinde mültecilerin dağılım gösterdiği ülkelere bakıldığında; Suriye'de sayıları 6,6 milyonu bulan Suriyeli mülteci, Türkiye'de geçici koruma statüsünde 3,6 milyon Suriyeli mülteci, Pakistan'da çoğu Afrika asıllı olmak üzere 1,4 milyon mülteci bulunmaktadır. Diğer mülteci bulunan ülkeler ise sırasıyla Uganda ile Almanya ve Sudan gelmektedir. Uganda'da Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ruanda, Somali ve Güney Sudan asıllı 1,3 milyon mülteci vardır.

Almanya ve Sudan da ise hayatını doğdukları ülke dışında idame ettiren 1,1 milyon mülteci için yeni bir yerdir (EASO, 2020).

Literatürde yer aldığı üzere; göçmenler, dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. 'Dezavantajlı grup' ifadesi terim olarak kişilerin toplumsal sosyal ve ekonomik entegrasyon şanslarının diğerlerine göre az olmasına vurgu yapmaktadır. Irk, din, dil cinsiyet, etnik köken gibi nedenlere dayalı olarak bu entegrasyonun azalmasını ifade etmektedir (Caillods, 1998: 10). Dezavantajlı gruplar arasında kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özel gereksinimli ve lgbti+ bireyler yer almaktadır. Kişiler hem göçmen kimlikleri hem de bunun yanında diğer kimlikleri dolayısıyla artan bir dezavantajlılıkla mücadele etmektedir. Göç sürecine toplumdaki pek çok grup dahil olur. Her bir grubun görünürde göç etmeye ilişkin tek bir nedeni olsa da gruplar arasında insani güvenlik algıları farklılaşabilir. Örneğin Afganistan'da 2021 yılında talibanın yönetime el koymasıyla eğitim ve çalışma hayatlarından dışlanarak özgürlüklerine el koyulan kadın ve kız çocuklarının çok daha ağır bir insani güvensizlik duygusu ile karşılaştığı söylenebilir.

Nüfusun savunmasız bir kesimini oluşturan çocuklar açısından bakıldığında ise göç, çocuk gelişimini etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dezavantajlı grupta yer alan göçmen çocuklar çeşitli hak ihalleriyle karşılaşmaktadır. Örnek olarak ailelerinden ayrılma, ihmal, istismar, şiddet, sömürü, dışlanma, ayrımcılık, insan kaçakçılığı, çocuk yaşta evlilik gibi çocuk koruma sorunları verilebilir (UNICEF, 2022). Türkiye'de eğitim çağında bir milyonu aşkın Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Suriyeli göçmen çocukların eğitim hakları temel bir insan hakkıdır. Eğitim dışı kalan çocukların dışlanma, ayrımcılık, çocuk yaşta evlilik, cinsel ve ekonomik sömürü gibi risklerle karşılaşma ihtimallerinin arttığı görülmektedir.

Çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. Göç adlı birinci bölüm 6 alt başlığa ayrılarak ilk olarak göç kavramsal çerçeve olarak ele alınmıştır. Sonrasında göç türleri

olarak uluslararası göç, düzenli/düzensiz göç, transit göç/transit ülke, gönüllü- zorunlu göç, bireysel- kitlesel göç adlı alt başlıklar incelenmiştir. Mülteci tanımlamaları ise ayrı bir başlıkta ele alınarak ulusal ve uluslararası mevzuattaki yerleri açıklanmıştır. Daha sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihte karşılaştığı kitlesel göç deneyimleri ele alınarak çalışmaya tarihsel bir arka plan kazandırılması amaçlanmıştır. Ardından göçün riskli grupları incelenerek 5 alt başlık şeklinde sunulmuştur. Bu başlıklar kadınlar, çocuklar, engelli bireyler, lgbti+lar ve yaşlılardır. Son olarak ise covid-19 pandemisinin göçmenler ve dezavantajlılık ile ilişkisi incelenmiştir.

Göç ve Çocuk başlığını taşıyan ikinci bölüm 3 alt başlıktan oluşmaktadır. Öncelikle çocuk kavramı ve çocuk hakları açıklanmıştır. Sonrasında dezavantajlı grup olarak çocuklar başlığı ele alınmıştır. Son olarak ise çocuk ve göç başlığı ile göçmen çocukların yaşantıları ele alınmıştır.

Çalışmanın 3. bölümü göçmen çocukların eğitimi başlığı altında ele alınmıştır. Bu başlıkta göçmen çocukların karşılaştığı sorun alanları, eğitim sorunları ve pandeminin eğitime etkisi incelenmiştir.

Dördüncü bölüm Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi başlığını taşımaktadır. Bu başlık kendi içinde 4 alt başlığa ayrılarak öncelikle Suriye kitlesel göçü açıklanmıştır. Sonrasında Türkiye'deki Suriyeli göçmenler hakkında mevcut durum ortaya koyulmuştur. Daha sonrasında Türkiye'de göçmen çocukların eğitim durumları ve Türkiye'de göçmen çocukların eğitimine yönelik izlenen politikalar ele alınarak sonuç kısmı açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖÇ

1.1. Göç ve Göçmen Kavramları

Göç; antropoloji, sosyoloji, hukuk, coğrafya, siyaset bilimleri dahil olmak üzere birçok alanı ilgilendirmektedir. Alan yazında göç kavramına dair pek çok tanım karşımıza çıkmaktadır. Göçe dair ülkeden ülkeye değişiklik gösteren tanımlamalar karşısında evrensel bir dil gayesi amacıyla oluşturulan *Göç Terimleri Sözlüğü*' nde, *göç* tanımı şu şekilde yer almaktadır (IOM, 2013: 35) :

"Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dahildir".

Marshall'a göre göç; *"Bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına veya toplumlara doğru kalıcı hareketleridir"* (Marshall,1999: 685).

Göç kavramında ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplere bağlı olarak kişi ya da grupların gerçekleştirdiği yer değişiklikleri dikkat çekmektedir (Şahin, 2001: 59). Göçe dair tüm bu tanımların bizi götürdüğü iki ifadenin üzerinde durmamız gerekirse bunlar; 'yer değiştirme' ve 'hareketlilik'tir. Göçü basit bir yer değiştirme olarak tanımlayamayacağımız gibi göçe dair tanımların kesiştiği "yer değiştirme" ifadesinin üzerinde durmamız kaçınılmazdır. İnsanlar, yaşamış olduğu mekâna hisler, anlamlar yüklemektedir. Mekân ve çevre üzerinden kendisine bir kimlik oluşturmaktadır.

Böylelikle kişinin mekân ile kurmuş olduğu bağ yalın bir fiziksellikten ibaret olmaktan çıkar (Göregenli ve Karakuş, 2014: 105). Kişilerin bulunduğu yeri terk etmeleriyle bir anlamda göç, kişi ile mekân arasındaki bağın da terk edilmesidir. Dixon ve Durrheim'e göre insanların yanıt aradığı en temel sorulardan olan "Biz Kimiz?" sorusu aynı zamanda "Biz Neredeyiz?" sorusu üzerinden yanıt bulmaktadır (Dixon ve Durrheim, 2000: 27). Göç tanımlarında dikkat çeken ikinci ifade ise 'hareketlilik'tir. Sirkeci ve Cohen 'göç' yerine 'insan hareketlilikleri' kavramını göç dinamiklerini daha iyi yansıttığı düşüncesiyle tercih etmekte ve bu hareketlilikleri gerçekleştiren nedenleri şu şekilde belirtmektedir (Sirkeci ve Cohen, 2015: 12):

"İnsanlar hayallerinin peşinde hareket edebilirler ya da belli bir tehdit veya kimlikten uzaklaşmak için göç edebilirler (Oliver & O'Reilly, 2010). Bazen insanlar yaşadıkları yerde yapacak bir şey olmadığını düşündükleri için göç ederler. Gidecekleri yerde, ülkede kabul göreceklerini sıkıntılarının biteceğini düşünürler. Bazıları gittikleri yerde hazine bulmayı umar. Bu umutlar ailelerinden, dostlarından ve başkalarından duydukları zenginlik mitlerine dayanır. Bazıları ise acı ve sıkıntı veren durumlardan kaçarlar ve yeni bir gelecek ararlar…".

Bu noktada göç, bahsi geçen tanımlamalardan ötesini bizlere sunar. İnsanların beklenti, itiraz ve mücadelelerine konudur, yeni bir yaşam biçimi girişimi olmasının yanında bir meydan okuma olarak da yorumlanabilmektedir (Abadan-Unat, 2002:166; Sirkeci ve Erdogan, 2012: 298). Göç olgusu insanların inanç ve dinlerine de konu olmuştur. Bütün tek tanrılı dinlerde tasvir edildiği üzere insanlık ilk elma (ilk günah) 'dan bu yana göç yaşantısı ile karşı karşıyadır. Göç, kişi ya da grupların ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda gönüllü ya da zorunlu olarak yer yüzündeki hareketlilikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemen hemen bütün kaynaklar göçün insanlık tarihiyle başladığı konusunda hemfikirdir. İnsanlar, var olduğu andan itibaren çeşitli hastalıklar, iklim koşulları, geçim kaynağı arayışları, daha iyi yaşam koşullarına erişim, savaşlar,

birey ya da gruplar arasında ortaya çıkan çatışmalar gibi pek çok nedenle hareketlilikler gerçekleştirmiştir.

İnsanlık tarihindeki önemli izleri takip ettiğimizde (tekerleğin icadı, yazının bulunması, salgın hastalıkların ortaya çıkması) gibi tüm bu durumların göçler ile dünyaya yayıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2014: 1686). Göçlerin göç alan ve göç veren toplumlar üzerindeki etkilerine daha yakından bakıldığında ise toplumların ekonomik, demografik, toplumsal yapılarını değiştirdiği; ulusal kimlikler üzerinde bir sorgulama yaratmasının yanı sıra kültürel farklılıkları da ortaya çıkarttığı görülmektedir (Castles ve Miller, 2008: 7-30).

Göçmen (migrant) kavramının ise evrensel boyutta kabul görmüş bir tanımı yoktur, kapsayıcı bir kavram olarak kullanılmaktadır. Göçmen, zorlayıcı dış faktörlere bağlı olmaksızın bireyin yaşam koşullarını iyileştirme amacıyla başka bir ülke ya da bölgeye göç etmesidir; özgür irade içeren, gönüllülük esasına dayanan bir kavramdır (IOM , 2013: 37). TDK'de ise göçmen "*Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir"* olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Ulusal mevzuat açısından ele alındığında ise göçmen tanımı farklılaşmaktadır. 5543 sayılı İskan Kanunu madde 4/1'e göre göçmen tanımı; *"Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince de kabul olunan kişi"* şeklinde tanımlanmış ve kapsamı daraltılmıştır (5543 Sayılı İskan Kanunu, 2006). Tarih boyunca var olan, toplum ve bireyler üzerinde önemli izler bırakan göçler hangi bölgeye göç edildiği, büyüklüğü, nedenleri vb. açılardan aşağıdaki sınıflandırılmalara konu olmaktadır.

1.2. Göç Türleri

Alan yazında göç hareketliliklerine ilişkin çeşitli açılardan sınıflandırmalar mevcuttur. Her ne kadar insan hareketlilikleri sınıflandırmalara tabi tutulsa da göç araştırmalarında sıklıkla yinelenen her hareketliliğin kendine özgü ve biricik olduğudur. William Petersen, göçleri ilkel (pirimitive), zoraki (forced), serbest (free), yönlendirilen (impelled), kitlesel (mass) göçler olarak sınıflandırmıştır. Kısaca değinecek olursak ilkel göçler; tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumların doğa karşısındaki çaresizliği karşısında başka elverişli yerleşimlere gitmeleri sonucunda oluşan göçlerdir. Zoraki göçler ise sosyal yapılara ilişkin istem dışı gerçekleştirilen göçlere karşılık gelmektedir. Bu noktada ayırıcı unsur ilkel göçlerde doğa iken zoraki göçlerde sosyal faktörlerdir. Serbest göçler ise; insanların özgür iradeleriyle bireysel olarak gerçekleşen hareketliliklerdir. Kitlesel göçler, serbest göç türünü gerçekleştirin öncü bireylerin ülkedeki kurmuş olduğu bağların ardından kitlesel bir göç akınına dönüşmesidir (Sever, 2020:10-11). Bir başka sınıflandırma ise gidilen yer, hareketliliğin nedeni, sayısal olarak büyüklüğü ile yasal olup olmaması açısındandır.

Tablo 1. Göç Hareketlerinin Sınıflandırılması

Gidilen Yere Göre Göçler	**Nedenine Göre Göçler**	**Büyüklüğüne Göre Göçler**	**Yasallığa Göre Göçler**
İç Göç	Gönüllü	Bireysel	Yasal
Dış Göç	Zorunlu	Kitlesel	Yasa dışı

Kaynak: Cebeci, 2015: 140.

İlerleyen başlıklarda detaylı olarak açıklanacak olan göç türleri genel olarak şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Cebeci, 2015:140): a) gidilen yere göre göçler: iç göç-

dış göç. b) nedenine göre göçler: gönüllü göç-zorunlu göç. c) büyüklüğüne göre göçler: birey, grup, kitlesel. d) zamana göre göçler: geçici, sürekli. e) yasallığına göre göçler: düzenli göç- düzensiz göç.

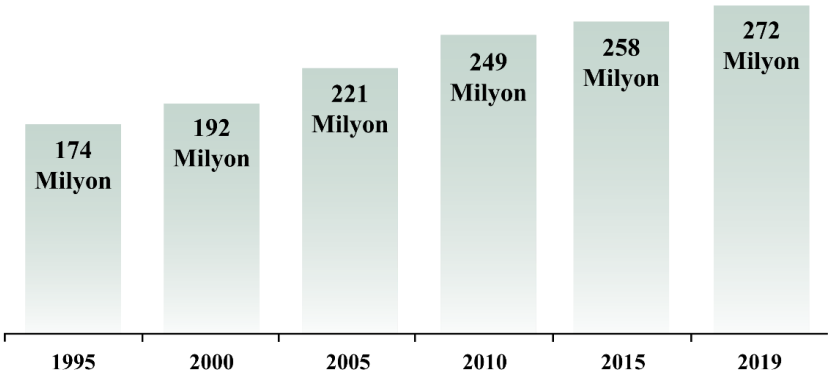
1.2.1. Uluslararası Göç

Dış göç olarak da adlandırılan uluslararası göç; kişilerin uluslararası sınırı geçerek, kalıcı ya da geçici yerleşim amacıyla menşe ülkelerinden ayrılması olarak tanımlanmaktadır (IOM ,2013: 88). Farklı ülkeler arasında oluşan göç hareketlilikleri, 'uluslararası göç' ya da 'dış göç' olarak isimlendirilirken, ülke içinde oluşan göç hareketliliklerine ise 'iç göç' denilmektedir. Uluslararası göçe neden olan pek çok unsur vardır (Aksoy, 2012: 295):

- Kuraklık, kıtlık sonucunda oluşan iklim temelli göçler,
- Daha iyi bir yaşam isteğinin yanında iş bulmak amaçlı gerçekleşen ekonomik temelli göçler,
- Savaş, terör gibi insan hayatı üzerinde tehdit oluşturan siyasi temelli göçler,
- Gelişmiş ülkelere yönelik gerçekleşen beyin göçleri.

Uluslararası göçmen nüfusunda küreselleşmeyle beraber artış yaşanmıştır. Uluslararası göçmen sayısı giderek artsa da günümüzde hala insanların büyük bir kısmı doğdukları ülkede yaşamlarını sürdürmektedir. IOM' un yayınlamış olduğu Dünya Göç Raporu'na göre; 2019 yılında doğdukları ülkenin dışında yaşayan göçmen sayısı 272 milyondur. Göç eden kişilerin dünya nüfusuna oranı ise % 3,5'tur (IOM, 2020a).

Şekil 1. Yıllara Göre Uluslararası Göçmen Sayısı

Kaynak: IOM, 2020a.

Yıllar içinde artış gösteren uluslararası göçmen sayısı 1995 yılında 174 milyondu. Uluslararası göçmen sayısı 2019'a gelindiğinde ise % 56 artarak 272 milyon olmuştur. İnsanların büyük bir kısmı doğdukları ülkede yaşamlarını devam ettirmektedir. Dış göçler; iklim, ekonomi, eğitim ya da siyasi kaynaklı temellere dayanarak gerçekleşebilmektedir. Dış göçe sebep olan bir diğer önemli nokta ise insanların güvensizlik algılarına bağlı olarak gerçekleşmesidir.

Teorik arka planını Sirkeci ve Cohen (2011)'in oluşturduğu Çatışma Modeli'ne göre; insan hareketlilikleri, sahip olunan güvensizlik algıları üzerinden şekillenmektedir. Kuramın odak noktası; göç edilen bölgelerde oluşan insan hakkı ihlalleri ve çatışmalar sonucunda bireylerde oluşan güvensizlik algısıdır. İnsanlar iç göç ile güvensizlik algılarını kabul edilebilir bir hale getirebiliyorsa bu noktada dış göçü gerçekleştirmeyebilir. Bunun yanında bir diğer önemli nokta ise; iç ve dış göçe yönelik olarak yapılan net ayrımlar ve ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilen uygulamalar karşısında, uluslararası göçmen, (düzensiz göçmen, mülteci, sığınmacı) gibi kavramların idari olarak karşılık bulduğu, nüfus hareketlerinin dinamiklerini

anlamlandırmamız noktasında yardımcı olamayıp, suni kaldığı düşüncesidir (Sirkeci, Eroğlu ve Yüceşahin, 2019 :169; Sirkeci ve Yaylacı, 2019: 9).

1.2.2. Düzenli-Düzensiz Göç

Düzenli göç, gerekli yasal yollar aracılığıyla gerçekleşen göç hareketleriyken düzensiz göç, kişilerin gerekli belge, izin ve yetkilere sahip olmadan başka bir ülkenin sınırlarına geçiş yapmasıdır (Koser, 2007: 55). Yasa dışı bir işte çalışma ya da yasa dışı ikamet etme, ülkede kalma süresinin dolması gibi durumlar kişiyi düzensiz göçmen statüsüne getirebilmektedir. Düvell (2012)'e göre; düzensiz göçün nedenleri arasında yasal göç yollarının sınırlı olması, göçmenlerin ülkede çalışabilmeleri için gerekli izin ve yasal statü önündeki engeller, sorunlu ve verimsiz bürokratik süreçler yer almaktadır (Topçuoğlu, 2016: 11). Aşağıdaki tabloda düzensiz göçmen kategorilerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Düzensiz Göçmen Kategorileri

	Yasal İkamet	*Yasa dışı ikamet*
Yasal giriş	Yasa dışı çalışma	Yasa dışı çalışma/işsizlik
Yasa dışı giriş	Yasa dışı çalışma	Yasa dışı çalışma/işsizlik

Kaynak: Van der Erf, R., Jandl, R. ve Reeger, U., 2005.

Bazı durumlarda insanlar yasal yollar ile ülkeye girmiş olsa dahi sonrasında yasa dışı çalışma, vizenin uzaması gibi durumlar neticesinde düzensiz göçmen statüsüne gelebilmektedir (Van der Erf, R., Jandl, R. ve Reeger, U., 2005).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013), yabancıların Türkiye'ye yasal yollar aracılığıyla gelmelerini, ülkede kalmalarını ve yine yasal yollar

aracılığıyla ülkeden ayrılma durumlarını belirterek düzenli göçe vurgu yaparken, ülkeye yasa dışı yollarla girme, izinsiz çalışma ve çıkış yapma durumlarına yönelik düzensiz göçe de vurgu yapmaktadır. Türkiye'nin komşu ülkelerinde artış gösteren çatışmalar, Avrupa ülkelerine geçiş amaçlı ortaya çıkan transit göç hareketlilikleri ve Avrupa'nın uygulamış olduğu güçlü sınır kontrolleri düzensiz göçün nedenleri arasında yer almaktadır (İçduygu, 2004: 27).

Öte yandan değinmek gerekir ki; düzensiz göç (irregular migration) konusunda kavramsal bir tartışma söz konusudur. Düzensiz göç terimi yerine yasa dışı göç teriminin kullanıldığı görülmektedir. Ancak bazı yönleriyle literatürde sıklıkla eleştirilmektedir. Yasa dışı göç, peşi sıra yasa dışı göçmen kavramını getirmektedir. Bu noktada yasadışılık devletlerin belirlemiş olduğu bir durum olarak değil, göçmenlerin özelliği şeklinde algılanmaktadır (Topçuoğlu, 2016: 8). Düzensiz ya da yasadışı göç terimleri yerine tercih edilen diğer terimler ise 'belgesiz göçmen' ve 'izinsiz göçmen'dir. Düzensiz göç bir noktada transit göç ile kesişir. Bu nokta ise göçmenlerin Türkiye'den 3. bir ülkeye geçmek niyetiyle beraber ortaya çıkan transit göç türü ile yasa dışı olarak nitelendirilen uygulamaların buluştuğu düzensiz göçün kesişiminden ortaya çıkmaktadır.

1.2.3. Transit Göç/ Transit Ülke

Transit, kişilerin birden fazla ülke arasındaki seyahatleri sırasında 'farklı sürelerde gerçekleştirdiği durma' olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2013: 85). Türkiye coğrafi konumu itibariyle Avrupa ülkelerine geçiş yapma amacında bulunan göçmenler için önemli bir geçiş ülkesi, transit göçün fazlasıyla gerçekleştiği bir kilit ülke olarak kabul edilmektedir. Transit göç ile göç eylemini gerçekleştiren göçmenler belgeli yahut belgesiz olarak değişiklik gösterse de bu geçişler genellikle ülkeye izinsiz giriş ve çıkışlarla sağlanmaktadır (İçduygu, 2004; Deniz, 2014; Tepealtı, 2019).

Transit ülke kavramı; göçmenlerin belgeli yahut belgesiz şekilde hedef ülkeye geçişlerinde köprü görevi üstlenen ülkedir. Transit göç kavramı aynı zamanda "geçiş göçü" olarak kavramsallaştığından dolayı açıklayıcı bir niteliği de beraberinde getirmektedir. Gerçekleşen göç hareketliliği, göçmenlerin gönüllüğü esasında yahut savaş, şiddet, terör gibi zaruri durumlar dolayısıyla gerçekleşebilmektedir. Bu anlamda düzenli ya da düzensiz göçmen kategorizasyonuna dahil etmek zorlaşmaktadır. Bu durumun nedeni eyleme dahil olan göçmenlerin her iki durumda da göç haraketliliğini gerçekleştirecekleri hedef ülkeye geçiş için tampon bölge olarak bir ülkeyi aracı edebilmeleridir. Bunun yanında tampon bölge olarak kullanılan bölgede istihdam sağlanması ile geçiş ülkesinin hedef ülke haline gelebilme durumu da göz önünde bulundurulması gereken ihtimaller arasındadır (Tepealtı, 2019; Ünsal, 2019).

Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum Toplantısı'nda transit göç sırasında oluşabilecek ölüm, psikolojik ve fiziksel şiddet, kaybolma gibi çeşitli problemlerin önüne geçmek amacıyla insan hakları çerçevesinde belirlenen hedef ülke ile transit ülke arasında gerçekleştirilebilecek sözleşme ve anlaşmalar yapılması sıralanan maddelerden biri olmuştur. Bu sayede göçmenler görece güvenli ve rahat şekilde göçü gerçekleştirebilecek statüye sahip olacaklardır (Toksöz, 2014: 31-32).

1.2.4. Gönüllü-Zorunlu Göç

Gönüllü göç, insanların özgür iradeleri sonucunda, daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla gerçekleşmektedir. İnsanların eğitim alma, yeni bir dil öğrenme, statü kazanma, evlilik vb. gibi durumlar için kendi istek ve arzuları doğrultusunda gerçekleştirdiği göçleri gönüllü göçler olarak değerlendirmemiz mümkündür. Bunun dışında irade dışı bir şekilde savaş, terör, çatışma, şiddet, doğal afetler, insan hakkı ihlalleri, iklim değişikliği, çevre felaketlerine bağlı olarak zorunlu göçler ortaya çıkmaktadır. İnsanlar zorunlu göçü bir ülkenin sınırlarını aşarak gerçekleştirebildiği gibi 20.yy. sonlarında insanların bir ulusun sınırlarını geçmeden de ülke içinde

‘mülteci gibi bir konumda’ olabilecekleri düşüncesi artmıştır. Silahlı çatışmalar, genel şiddet durumları, insan hakkı ihlalleri gibi çatışmalara bağlı olarak ya da afetler sebebiyle insanlar sınır aşmadan da ülke içinde yerinden edilebilmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015:14; Betts, 2009). BM Mülteci Örgütü verilerine göre; 2020 yılında zorunlu göçe neden olan bu sebeplerle dünyada yerinden edilmiş insan sayısı 82,4 milyonu bulmaktadır (UNHCR, Tarihsiz).

Zorunlu göç ile gönüllü göçün ayrım noktası istem ve zorunda kalma üzerinden şekillenmektedir. Ancak basitçe istem-zorlama ayrımı üzerinden gerçekleştirilen tanımlar uygulamada karşılık bulmamaktadır. Her göçmen bazı yapısal zorluklarla karşılaşmaktadır. Çoğu zaman istem ile zorlama iç içe geçmiş bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, mülteciler içinde bulundukları ciddi siyasal engeller karşısında nereye, ne zaman hareket edeceklerine dair bir seçim yapabilirken, daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak amacıyla hareket eden ekonomik göçmenler kendi ülkelerinde geçim fırsatları olmaması durumunda ciddi kısıtlamalar yaşamaktadır (Betts, 2009: 4). Sirkeci ve Cohen’e göre de benzer şekilde her göç bir tercihtir. Fakat bu tercih sanıldığı oranda basitçe ve özgür irade üzerinden gerçekleşmemektedir (Sirkeci ve Cohen, 2015: 11).

1.2.5. Bireysel- Kitlesel Göç

Birey ya da aile boyutunda gerçekleşen göçler bireysel göç türüne dahil olmaktadır,*“yüksek sayılardaki ani insan hareketlilikleri*” ise kitlesel göçlerdir (IOM, 2013:14-59). Kitlesel akın; tehlike altında (savaş, çatışma, insan hakkı ihlalleri) yüksek sayıda kişinin aniden, öngörülemez bir şekilde gerçekleştirdiği hareketliliklerdir. BMMYK’nın kitlesel akına dair dikkat çektiği özelliklerinden ilki; yukarıdaki tanımda yer alan ani ve öngörülemez oluşudur. Bununla beraber çok sayıda insanın sınırlara gelmesi sonucu bireysel başvuru prosedürlerini uygulamakta güçlüklerle karşılaşılır (Sirkeci ve Eroğlu-Utku, 2020:321).

1.3. Mülteci Tanımlamaları

1.3.1. Uluslararası Mevzuatta Mülteci

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (1948) madde 14/1 uyarınca "*Herkes, zulüm altında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkına sahiptir"*. Mülteci hakları açısından tarihte önemli bir yeri olan bir diğer sözleşme ise *1951 Cenevre Sözleşmesi'*dir. Sözleşmenin özelliği mültecilere uluslararası koruma sağlayan temel hukuk metni olmasıdır. Sözleşme 'de 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerini terk eden Avrupalıların geri dönmesi amaçlandığı için '1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar sonucunda'[1]ibaresiyle mülteci tanımına ilişkin tarihi bir sınırlandırma getirilmiştir. Sonrasında gerçekleştirilen *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü* ile ise bu ibare kaldırılarak mülteci tanımına ilişkin tarihi sınırlılık kaldırılmış ve aşağıdaki halini almıştır (Bozbeyoğlu,2015:64):

"Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır"

[1] 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır. Bknz. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi (BMMYK), https://multeci.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf

Ayrıca 1951 Cenevre Sözleşmesi (m. 33/1) mültecilere ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti, siyasi fikirleri nedeniyle yaşam ve özgürlüğüne dair bir tehdit bulunduran ülkelerin sınırlarına hiçbir durumda geri gönderilmeyeceğinin teminatını vermesi noktasında önemli bir sözleşmedir. 'Geri göndermeme' (non-refoulement) ilkesi gereği bir ülke kendi sınırına varan ve ülkeye sığınmak isteyenlerin başvurularını almak ve resmi süreci başlatmakla yükümlüdür. Sözleşme'nin hükümleri kişilere ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayrım yapmadan uygulanacaktır (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951).

1.3.2. Türk Mevzuatında Uluslararası Koruma Biçimleri

Türkiye'nin ulusal mevzuatında mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma olmak üzere dört adet koruma biçimi bulunmaktadır.

a. Mülteci

Evrensel olarak kabul edilen mülteci tanımı, *1951 Cenevre Sözleşmesi*'ne Türkiye'nin koymuş olduğu coğrafi çekince ile değişmektedir. Böylelikle, Türkiye yalnızca Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden Türkiye'ye uluslararası koruma talebinde bulunan kişileri mülteci olarak kabul etmektedir (Uzun, 2015:110).[2] Mülteci koruma biçimi şu şekilde tanımlanmaktadır (GİB, 2021a):

[2] Türkiye dışında coğrafi çekinceyi uygulayan ülkeler arasında Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar ile Monako Prensliği yer almaktadır. Bknz. Mültecilerin Statüsüne Dair 1951 Cenevre Sözleşmesine Taraf Ülkeler ve 1967 Protokolü (BMMYK), s.5, https://www.unhcr.org/3b73b0d63.pdf

"Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade etmektedir"

b. Şartlı mülteci

'Şartlı mülteci' terim olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Türk hukukunda yer bulmuştur ve 'Avrupa dışında yaşanan olaylar nedeniyle' ülkesini terk eden kişileri içermektedir. Coğrafi çekinceye bağlı olarak yapılan bu ayrım öncesinde kısaca 1994 Yönetmeliği olarak adlandırılan "Türkiye'ye İltica eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile İltica ve Göç Mevzuatı Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te yer alan 'sığınmacı' terimi ile karşılık bulmaktaydı. 1994 Yönetmeliği, YUKK yürürlüğü girdikten kısa bir süre daha yürürlükte kalmış, YUKK'un 91. Maddesi dayanak alınarak çıkartılan Geçici Koruma Yönetmeliği ile 12.10.2014'te yürürlükten kaldırılmıştır (Çelik, 2015:68-77). YUKK'a göre şartlı mülteci statüsü şu şekilde tanımlanmaktadır (YUKK, 2013, m.62/1):

"Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden

yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir"

Öte yandan devletler tarafından mülteci-sığınmacı şeklinde kategorilere ayrıştırılmasının insan hakları kuramına uygun olmadığı düşüncesi mevcuttur (Bozbeyoğlu, 2015: 63). Bu noktada insan haklarına yönelik olarak coğrafi ortam üzerinden yapılan kategorileştirmeler aynı zamanda ayrımcılığı da beraberinde getirmektedir. Tanımlamalar, insanların haklı nedenlerini birbirinden olabildiğince ayrıştırıcı, sığınma devletinde koruma ihtiyacı olan insanların deneyimlerinin ötesinde, hukuki ve politik unsurlar üzerinden gerçekleşmektedir.

c. İkincil Koruma

"Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a)Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
b)İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında,

ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilmektedir" (YUKK, 2013).

d. Geçici Koruma

‘Mülteci’, ‘şartlı mülteci’, ‘ikincil koruma’ şeklindeki hukuki statüler bireysel uluslararası koruma biçimleridir. Kitlesel akın halinde ya da akın döneminde bireysel olarak sığınma talep eden kişiler için YUKK ‘geçici koruma’ statüsünü öngörmektedir. ‘Geçici koruma’ açısından mülteci-şartlı mülteci statülerinde olduğu gibi coğrafi bakımdan sınırlamaya gidilmemiştir (Aydoğmuş, 2017: 144-146). Geçici koruma statüsü şu şekilde tanımlanmaktadır (YUKK, 2013, m.91):

“*Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınıra gelen ya da geçen, bireysel olarak uluslararası koruma talebi alınamayan yabancılara*” geçici koruma statüsü verilmektedir. 2011 yılında ülkelerinde çıkan savaş sonucunda Türkiye’ye kitlesel akınla gelen Suriyelilerin hukuki statüsü ‘geçici koruma’ kapsamında değerlendirilmektedir.

YUKK, 91.maddesinin 2. bendinde bu kişilerin *“Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi*” çıkarılacak olan yönetmeliğe bırakılarak bu kapsamda 13.10.2014’te Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır.

1.4. Türkiye Cumhuriyeti’nde Kitlesel Hareketlilikler

Türkiye; coğrafi yapısı, komşu ülkelerde ortaya çıkan çatışmalar, insanların güvensizlik algıları, ekonomik kaygılar gibi durumlar ile tarihsel süreç içerisinde göç sahnelerini barındıran bir geçmişe sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllar insan hareketliliklerinin yaşandığı yıllardır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 254). 1923-1950 dönemi ulus-devlet projesinin temellerinin atıldığı yıllar olarak karşımıza çıkar. Bu anlamda en belirleyici ilk kitlesel hareketlilik, 1923 Türk-Yunan mübadelesi

olmuştur (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2009: 53-54). Bu dönemin devletlerce homojen bir ulus yaratma düşüncesi din üzerinden şekillenerek, insanlar mübadele ile takas edilebilir bir muameleye tabii tutulmuştur. (Macar, 2015:188) Yine bu dönem ile sonrasında devam eden Balkan ülkelerindeki insanların kimlik temsillerini dar bir alana indirgeyici uygulamalara bağlı olarak Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ülkelerinden Türkiye'ye kitlesel hareketler gerçekleşmiştir. [3]

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında ekonomik kalkınma, askeri koruma, nitelikli bir nüfus ihtiyaçlarına yönelik olarak az sayıdaki nüfusunu arttırıcı yönde nüfus politikaları izlemiştir. Bu anlamda Türkiye kuruluş yıllarında, Balkan bölgelerinden göçlere teşvik edici yaklaşım göstermiştir (Duman, 2008: 25). Öte yandan Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan gibi Balkan bölgelerinden gerçekleşen göçlerde, göç eden nüfusun ulus-devlet olma yolundaki Osmanlı'nın dağılan Balkan topraklarından göç etmiş ve genel olarak Müslüman olmaları ön plana çıkmaktadır.

1980'li yıllar Balkan bölgesi özelinde, Bulgaristan'ın Bulgarlaştırma politikalarıyla kitlesel göçe zemin hazırlamasıyla ön plana çıkar. 1989 yılına gelindiğine Bulgaristan'da yaşayan 300.000'in üzerinde etnik Türk, 2 ay gibi bir süre içinde Türkiye'ye göç etmiştir ve Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen ilk büyük kitlesel göçle karşılaşılmıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015: 301-

[3] Balkan ülkelerinden kitlesel göçler hakkında detaylı bilgi için Bkz. Tekin, C. (2018) "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri 1950-1958" 249-261. Duman, Ö. (2008) "Atatürk Dönemi'nde Romanya'dan Türk Göçleri" (1923-1938)" Bilig Dergisi, 23-44. Ersoy-Hacısalihoğlu, N., Hacısalihoğlu, M., Dayıoğlu, A., Elçinova, M., Hacıoğlu, S., Kaya, A., ... & Zafer, Z. (2012) "89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç" Yıldız Teknik Üniversitesi.

302). Öte yandan 1970'lerin sonu ve devamında Ortodoğu'da da karışıklıklar çıkmaya başlamıştır.

Tablo 3. Türkiye'ye Yönelik Kitlesel Hareketlilikler

Dönem	Köken Ülke	Tahmini Sayı
1923-33	Yunanistan	384.000
1923-1970	Yugoslavya	299.469
1923-1960	Romanya	121.341
1979	İran	1.000.000
1989	Bulgaristan	311.862
1991	Irak	467.489
2011-2021	Suriye	3.718.832

Kaynaklar: Geray, 1970; Sarınay, 2011; GİB, 2021b; Sirkeci ve Eroğlu-Utku, 2020.

1970'lerin sonundan itibaren Ortadoğu ülkeleri, Türkiye'ye yönelen kitlesel akınlarda etkisini göstermeye başlamıştır. Ortadoğu'da çıkan çatışmalara bağlı olarak insanların güvenli bir yer arayışları, bölge ülkesi Türkiye'ye sığınmalarıyla sonuçlanmıştır. Ortadoğu'dan göçler ile Türkiye, odağında etnik bakımdan soydaş göçmenlerin yer aldığı göçlerden farklı etnik kökenden kişilerin göçüyle karşılaşmıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015: 298; Uslu ve Ceylan, 2019: 209).

1979 yılında İran İslam Devrimi, 1991'de Saddam Hüseyin'in Kürtlere zulmü, 2011'de Suriye'de ortaya çıkan iç savaş milyonlarca insanın ülkelerinden ayrılmalarına ve başka ülkelerde sığınmacı olmalarına neden olmuştur. 1979 yılında İran'daki İslam Devrimi' yle çoğunluğu Azeri, Fars ve Kürt kökenli 1 milyon insan Türkiye'ye göç etmiştir (GİB, 2021). 1980-1988 yıllarını kapsayan Irak-İran Savaşı ardından 1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgali ile beraber ülkede artan güvensizlik ortamı ve Saddam Hüseyin'in Irak'taki Kürtlere karşı zulmü ile 1988-1991 yıllarında yaklaşık yarım milyon Kürt mülteci Türkiye'ye sığınmıştır (Kirişçi, 2007: 95).

Son olarak Ortadoğu'dan, sayıları milyonları bulan insanın sığınma arayışındaki tarihi nokta ise 2011 yılında Suriye'de ortaya çıkan karışıklıklar olmuştur. Türkiye Suriyeli sığınmacıların gelişi sonrasında 'dünyada en çok mülteci ve sığınmacıya sahip ülke' olmuştur. Böylelikle Türkiye, Suriye kitlesel göçü ile 'göç ülkesi' olarak gün yüzüne belirgin bir şekilde çıkmıştır (Sirkeci ve Yaylacı, 2019: 3). Ayrıca sığınmacı ve göçmenlerin Avrupa'ya geçişleriyle bir 'geçiş ülkesi' özelliğini de barındırmaya devam etmektedir (Şimşek ve İçduygu, 2017).

1.4.1. Türkiye'nin Göç ve Sığınma Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti ulus-inşa sürecinin bir parçası olarak Türk soyu ve kültüründen insanların göçüne teşvik edici yaklaşmıştır. Bu anlamda Balkan bölgelerinden gerçekleşen göçlerin temel dayanağı Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk genel düzenleyici metin olan 14 Haziran 1934 tarihli İskân Kanunu'dur (Kirişçi ve Karaca, 2015: 299). 1934 İskân Kanunu'nda Türk kültüründen ve soyundan olan, Türkiye'ye yerleşmek amacıyla gelen kişiler muhacir olarak adlandırılmıştır. Zaruri hallerde ülkeye sığınanların mülteci olarak kabulü için ise 4. madde ile Türk kültürü ve soyundan olmaları ön koşul olarak öne sürülmüştür (İskan Kanunu, 1934).

Türkiye için sığınmacı ve mültecilere dair politikaları belirleyen ilki 1934 İskân Kanunu olmak üzere 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ,1994 Yönetmeliği ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu temel hukuki belge özelliklerini taşımaktadır.

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1967 Protokolü'nü coğrafi çekinceyle imzalamıştır. Bu nedenle 'Avrupa dışında meydana gelen olaylar' ile Türkiye'ye gelen kişilere mülteci statüsü verilmemektedir. 1990'lı yıllarda komşu ülkelerden gerçekleşen sığınma hareketlerine bağlı olarak, sığınma konusunda Türkiye'nin atmadığı somut adımlar, doğrudan sığınma olaylarına ilişkin ilk genel

düzenleyici belge olan 1994 Yönetmeliği ile alandaki boşluğu doldurma amaçlı atılmıştır (Eroğlu, 2015: 216; Kaya ve Eren, 2015: 22). Yönetmelik sınırlara gelen kişiler için bireysel ve toplu ilticaya dair düzenlemeler içermiştir.

1994 Yönetmeliği'nin 8. maddesi sınırlara topluca gelen sığınmacıların, sınırları geçmesinin önlenmesini esas almıştır (1994 Yönetmeliği, 1994, m.8). Nitekim, 1991 Irak kitlesel göçü sırasında, ulusal güvenlik kaygıları çerçevesinde ilk aşamada sınırları kapalı tutma kararı alan Türkiye için yoğun eleştirilerle karşılaşılan bir dönem olmuştur (Kirişçi ve Karaca, 2015: 299).

2011 senesinde yaşanan tarihi gelişme ile YUKK taslağı hazırlanmış, 2013'te Parlamento'da kabul bulmuştur. Yasa, öteden beri süregelen coğrafi kısıtlamayı devam ettirmiştir (Eroğlu, 2015:216). Ayrıca Yasa'da mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleri belirlenerek "geri göndermeme yasağı" bu kanun kapsamındaki herkes için aşağıdaki haliyle yer almıştır.

"*Bu kanun kapsamındaki hiç kimsenin insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleye ya da ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet, siyasi düşünceleri nedeniyle hayatının ya da veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemeyeceği"* yer almıştır (YUKK,2013, m.4).

1.5. GÖÇÜN RİSKLİ GRUPLARI

1.5.1. Kadınlar

Kadınların riskli ya da dezavantajlı grupta yer alma nedenleri arasında başlıca neden geleneksel düşünce kalıpları ve önyargılardır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bu durum kadınların riskli grupta yer almasına neden olabilmektedir (Yeşil, 2021:8). Pek çok nedeni olan göç sürecinde kadınlar, sadece

cinsiyete dayalı nedenlerden kaynaklanan ayrımcılık, kalıplar ve kısıtlamalar nedeniyle göç etmek durumunda kalabilmektedir.

Buz'a göre kadınlara özgü göç nedenleri ataerkil bir toplumda yaşama ve toplumsal cinsiyet rolleri sonucunda ortaya çıkan kısıtlamalardan kaynaklanmaktadır. Ancak tek bir nedene bağlı olarak açıklanamayacak göç etme nedenlerinde, ekonomik nedenler de kendisini gösterebilmekte ya da birden çok farklı neden bir arada bulunabilmektedir (Buz, 2007:40). Dünyada uluslararası göçmenlerin % 52'si erkek % 48'i kadınlardan oluşurken (IOM, 2020a) dünyadaki mültecilerin yarısını da kadınlar oluşturmaktadır (Hanbay-Çakır ve Karabacak, 2019: 5).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak kadın hareketliliklerinde, kadınlar çeşitli şiddet biçimleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Göçmen kadınlar cinsel şiddet, kültürel uygulamalar yoluyla ortaya çıkan şiddet biçimleri gibi çeşitli şiddet biçimlerine maruz kalmaktadır. Ayrıca göçmen kadınlar göç edilen ülkedeki hukuki statülerine bağlı olarak, karşılaşılaştıkları şiddete ilişkin haklarını ararken belgeli ya da belgesiz göçmen olmalarına dair hukuki statüleri hak arayışlarına yansımaktadır.

Coşkun'a göre belgesiz göçmen kadınlar sınır dışı edilme kaygılarından dolayı yaşadıkları cinsel şiddeti şikayet edememektedir. Bunun yanında Türkiye'de sosyal hizmetlere erişim, göçmenlerin hukuki statülerine dayalı olarak (ikamet, çalışma izni, koruma statüsü) şekillenmektedir. Göçmenlerin uluslararası ya da geçici koruma altında ve geçici kimlik kartına sahip olamaması, hiçbir sağlık ve sosyal hizmet imkanından yararlanamaması anlamına gelmektedir (Coşkun, 2019: 127-129).

Ayrıca göçmen kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı olarak cinsiyet rollerine göre iş bölümlerinde belirli meslekler ile sınırlandırıldığı görülmektedir. Genellikle yaşlı ve çocuk bakımı gibi işler ve seks işçiliği sektörlerinde yer almaktadırlar (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009: 14-15).

Türkiye'de tek başına yalnız yaşayan kadınlara, en az 4 çocuğu olan uluslararası koruma, insani ikamet izni altında ya da geçici koruma statüsüne sahip kişilere (SUY) Sosyal Uyum Programı uygulanmaktadır. Avrupa Birliği ve üye devletleri finanse etmektedir. Bu kişiler Kızılay Kart ile aylık 155 TL alabilmektedirler (Türk Kızılay, 2021).

1.5.2. Çocuklar

Göçmen çocuklar, göç etme sürecinde ailelerinin kararına uymak durumunda olmaları nedeniyle "pasif göçmen" olarak adlandırılmaktadır. Çocuklar bu süreçte yetişkinlere oranla yıkıcı etkilere daha açık ve hassas gruplardır (Yavuz ve Mızrak, 2016: 176; Giani, 2006: 2). Özellikle zorunlu göçe maruz kalmış çocuklar; ebeveyn, arkadaş ve sosyal çevresini ardında bırakabilmekte, bir yakınını kaybedebilmektedir. Bu durumlarda çocuklar, yeni bir sosyal destek çevresine ihtiyaç duymaktadır. Dezavantajlı gruplar arasında yer alan göçmen çocuklar [4] savaş ve çatışmalar sonrasında göçe maruz kalmaktadır. Çocukların yaşamış oldukları sorunlar arasında şunlar yer almaktadır (akt. Snoubar ve Karataş, 2015: 6):

- Çatışmalar sonrasında yerinden edilmeye bağlı olarak sağlıksız yaşam koşulları içerisinde bulunma, bulaşıcı hastalıklar, ölüm ve yaralanmalardaki artış, kirli içme suyu, kalabalık kamplar, çatışma zamanlarında artış gösteren yeterli beslenememe sorunları,

[4] İkinci bölümde yer alan 'çocuk ve göç' ile 'dezavantajlı grup olarak çocuklar' adlı başlıklarda çocuk, göç ve dezavantajlılık ilişkisi daha detaylı olarak ele alınmaktadır.

- Çatışma ortamları sonucunda yaşanan gıda güvensizliğinin yerinden edilmeyle beraber daha da artmasıyla çocuklarda yaşanan büyüme geriliği sorunu,

- Bu süreçte özellikle kız çocukları ile kadınların yaşamış olduğu cinsel şiddet sonucu cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, hamilelik ve psikolojik travmalar,

- Çatışmaların oluşturduğu ortamda kadınların doğum kontrolü, kürtaj, hamileliğin sonlanması ve çocuğun beslenmesi için gerekli sütün yitirilmesi.

1.5.3. Engelli Bireyler

Bir engele sahip olan birey olma ile mülteci/sığınmacı statüsüne sahip olma dezavantajlılığın iç içe geçmiş olduğu durumlardan bir diğeridir (Alsancak ve Kutlu, 2020: 591). Fidan ve Yeşil (2018)'e göre engelli kavramı fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yönlerden çeşitli düzeylerde kayıpları olan bireyleri içermektedir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, engelli bireylerin insan haklarına ve temel özgürlüklerine diğer insanlarla eşit bir şekilde sahip olmaları amacını taşımaktadır. Sözleşme 'engelliliğe dayalı ayrımcılığı' ayrım, dışlanma ve kısıtlamaların bireylerin haklarını diğer bireylerle tam ve eşit bir şekilde kullanımının önünde toplumda siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda kendisini gösteren ve engelliliğe dayalı olarak ortaya çıkan ayrımcılık olarak tanımlamıştır (Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, 2006).

Küresel nüfusun % 15'ini oluşturan bir milyarı aşkın engelli birey bulunurken (WHO, 2021), Suriye'deki savaşın ardından 1,5 milyonu aşkın insanın kalıcı olarak bir engeli bulunmaktadır (UNICEF, 2018a). Sosyal söylem, bireylerin engel durumlarını sosyal, kültürel, çevresel faktörlerle beraber değerlendirmektedir. Toplum

tarafından oluşturulan normlar ile kişilerin yaşamış oldukları sosyal baskıları ele almakta, engelli bireylerin yaşantılarının toplumsal sonuçlarıyla ilgilenmektedir (Burcu, 2015: 324-325). Toplumda daha düşük eğitim seviyesine ve gelir seviyesine sahip olma olasılığı yoksulluk ile engellilik arasında bir döngü yaratılmasına neden olmaktadır. Kısaca yoksulluk engellilik riskini, engellilik de yoksulluk riskini arttırmaktadır (Durmaz, 2017: 270). Bunun yanında göç sürecinde sosyal destek ağlarını kaybeden, aile bütünlüğü bozulan engelli bireyler, ulusal ve uluslararası hizmetler ile sosyalleşmelerine katkı sağlayarak, bireylerin toplumdan izole kalmasını önleyecek olan sanat, spor ve sosyal faaliyetlere bilgi eksikliği, habersizlik nedeniyle katılım gösterememektedir (Kaya, 2017: 137).

1.5.4. LGBTİ+lar

"Lgbti+" lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseks kavramlarını ifade etmektedir, + işareti ise kısaltmanın kapsamadığı diğer kavramları ve cinsiyet çeşitliliğini ifade etmektedir (Kaos GL, 2020: 37). Lgbti+ların genel olarak göç etmelerindeki temel gerekçe, cinsel kimlikleri ve cinsel yönelimleri [5] nedeniyle

[5] "Cinsel yönelim. Kişinin süreklilik arz eden romantik ya da cinsel çekim (ya da ikisinin birden) deneyimlerinin tanımlanma biçimi. Bunlar kabaca heteroseksüel, eşcinsel ve Bi+ yönelimler olarak sınıflandırılırken, kimileri aseksüelliği de dördüncü bir kategori olarak görmektedir. Cinsel yönelimin nasıl şekillendiğine dair bilimsel tartışma ve araştırmalar sürmektedir, bununla birlikte bunun irade ile gerçekleştirilen bir seçim olmadığı konusunda geniş bir fikir birliği mevcuttur. Bu sebeple "cinsel tercih" terimi yanlıştır ve LGBTİ+'ların gerçekliğiyle örtüşmemektedir". bkz. "LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü", (2020), Kaos GL, s.49

ülkelerinde maruz kaldıkları olumsuz tepki, tutum ve davranışlar olarak ön plana çıkmaktadır (Çağlar, 2019:173).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen 5 kriterden 'belirli bir gruba mensubiyet' kriteri üzerinden cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, interseks durumları nedeniyle sığınma başvurularının değerlendirileceği genel kabul olunmaktadır (Kara ve Çalık, 2016:17).

Heteroseksizm; cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi heteroseksüel olmayan kimlikleri, ilişkileri ve toplulukları dışlayan, kısıtlayan bir yapıdır (Kaos GL, 2020:31). Özellikle geleneksel toplumlarda lgbti+lar; dışlanma, ayrımcılık, insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalmıştır (Beycan-Ekitli ve Çam, 2017: 179). Afganistan, Irak, İran ve Suriye'den gelen göçmenlerin ülkelerinde sosyo-ekonomik problemlerle karşı karşıya olduğu söylenebilir. Ülkelerinde cinsel yönelimleri nedeniyle maruz kaldıkları şiddet, devlet baskısı, cinsel taciz, bireylerin yasal olarak iş bulamaması gibi nedenler göç etmelerinde temel belirleyicilerdendir (Çırakoğlu ve Baysal: 154). Lgbti+ göçmenler homofobik ve transfobik tutumlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca göçmen olmaları yönüyle zenofobik ve ırkçı muameleler lgbti+ bireylere karşı şiddeti arttırarak yaşamlarını savunmasız ve kırılgan bir hale getirmektedir (Kaos GL, 2019: 7).

1.5.5. Yaşlılar

İnsanların yaşam süreleri süregelen olumlu değişim ve gelişimlerle uzamış, yaşlı insanların sayısı da artış göstermiştir. Yaş ilerledikçe bireyler maddi ve manevi yönde kayıplar yaşayabilmektedir. Bu noktada yaşlı insanlar daha hızlı ve etkin hizmetlere gereksinim duymaktadır (Yeşil ve Cengiz, 2018).

Yaşlı mültecilerin göç öncesinde yakınlarının kaybı, şiddete tanıklık ya da maruz kalma, göç esnasındaki yaşam şartları, göç sonrasında barınma ve beslenme problemleri, dil problemi, zorlu kamp koşulları, yalnızlık, belirsizlik, kültürel farklılıklar yaşlılar için psikolojik, sosyal ve fiziksel olarak sağlıklarını etkileyen yaşantılardır (Yerli, 2019: 157). Özellikle mültecilerin ülkelerinden ayrılırken ekonomik varlıkları ve sosyal güvenceleri ardında kalabilmektedir. Sosyal güvenliğin kaybı ekonomik dışlanmaya yol açmaktadır (Yaylagül ve Aslan, 2020: 414). Türkiye'de yaşlıları da kapsayan çocuk ya da engelli gibi çok sayıda kişinin bakım ihtiyacının bulunduğu ailelere yönelik olarak SUY (Sosyal Uyum Yardım Programı) sunulmaktadır (Türk Kızılay, 2021).

1.5.6. Covid-19 Pandemisi, Göçmenler ve Dezavantajlılık

Covid-19 (koronavirüs) hastalığı, 2019 yılının sonunda Çin'de ortaya çıkarak etkisini tüm dünyaya ağır bir şekilde yaşatmıştır. Hastalığın küresel boyuttaki seyri sonucunda 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü hastalığın pandemi olarak duyurusunu yapmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

Covid-19 hastalığı, dezavantajlı grupta yer alan ve eşitsiz sosyal ilişkiler içerisinde bulunan insanlar için daha fazla risk ortamı oluşturmuştur. Ayrıca bu süreçte eşitsizlik daha belirgin olarak kendisini göstermiştir. Göçmenlere karşı ayrımcılık daha da artmış, kadınların eğitimleri kesintiye uğramış ve genellikle hastaya bakım verme bir sorumluluk olarak kadınlara atfedilmiştir.

Göç, yerinden edilme ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ek olarak Covid-19 pandemisi kadın ve kız çocukları için ayrıca tehditler oluşturmuştur. Covid-19 pandemisi nedeniyle özel sektörde kayıt dışı, güvencesiz olarak çalışmaları, geçim kaynaklarının ve faaliyetlerinin azalması, zorla yerinden edilen kız çocuklarının eğitimlerinin kesintiye uğraması, aile üyeleri dahil hasta bakımı sorumluluklarının

genellikle kız çocuklarına verilmesi gibi problemler kendisini göstermiştir. Ayrıca pandemi, kadın ve kız çocuklarına yönelik eş, partnerler ya da aile üyeleri tarafından toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti güçlendirmiştir. Kadınların bilgiye erişim yolları, şiddeti önleme ve mücadele etme mekanizmalarına erişimleri zorlaşmıştır (UNHCR, 2021).

Covid-19 pandemisi ile başlayan süreçte devletler, sivil toplumlar arasındaki dayanışma ve yardımlaşma artarken diğer yandan bu süreçte göçmenlere karşı var olan ayrımcılık daha da artmıştır (IOM, 2020b). Salgın sürecinde göçmenlere karşı insan haklarına aykırı muamelelerle karşılaşılmıştır: Hindistan'daki göçmenlere kimyasal solüsyon püskürtülmesi (BBC News, 2020), Suudi Arabistan tarafından göçmenlerin sınır dışı edilerek virüsün tehlikelerine daha açık bir hale getirilmeleri (Endeshaw ve Paravicini, 2020) göçmenlere karşı gösterilen ayrımcı tutumlardan bazılarıdır.

Bununla beraber Covid-19 gibi salgın hastalıklar, olağanüstü ve acil durumlar karşısında göçmenler; sınırlı bilgilerle kısıtlı kalmakta, sağlık hizmetlerine yeterince erişim sağlayamadığı gibi ırkçı ve zenofobik tutumlar ile karşılaşmakta; enfeksiyona yakalanma, çalışma şartları ve haklara erişim konularında sorunlar yaşamaktadır (akt. Bozdağ, 2020: 6). Tüm bu süreç fiziksel, ruhsal, psiko-sosyal sağlık sorunları olanlar, ihmal ve istismara açık durumdaki çocuklar, kalabalık ve hijyensiz ortamda yaşayan kişiler ile özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukları pandeminin risklerine de daha açık hale getirmiştir (UNICEF, 2020b).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK VE GÖÇ

2.1. Çocuk Kavramı ve Çocuk Hakları

Çocuk araştırmaları, sosyal bilimlerde giderek artan sayıda farklı çalışmalara konu olmaktadır. Çocuk kavramını ele alan araştırmalar incelendiğinde yanıt aranan sorulardan bazıları şunlardır: Çocuk kavramı nedir? Kavrama dair tanımlar çocuğu yeterince yansıtıyor mu? Çocuklar, ulusal ve uluslararası sözleşmelerde tanınan haklarına hangi seviyede erişebiliyor ya da tanımlanmış haklar, çocuklar için yeterlilik göstermekte midir?

Geçmişte çocuk kavramına ilişkin açıklamalarda dikkat çeken durumlardan biri kavrama dair yetişkinlerin yaptığı tanımlamalardır. Çocuklar; olgunlaşmamış, eğitimsiz, henüz bir biçim almamış varlıklar olarak tanımlanmıştır (Dekker, 2000). Kısaca, çocuklar "yetişkin olmama" durumu üzerinden tanımlanırken öznesinin de çocuk olmadığı bir bakış açısı hakimiyeti mevcuttur.

Postman, (1995)'a göre çocukluk toplumsal bir inşadır. Toplumların sosyal, kültürel özelliklerine göre çocukluğa bakış farklılaşmaktadır. Örneğin okur-yazarlık, eğitim ve ayıp düşüncesinin olmadığı Orta Çağ'da çocukluk fikri de yoktur. Çocukluk tarihi üzerine çalışmalarda öncü isim Philippe Aries'in *"et la Vie Familiale sous l'Ancien Regime"* kitabıyla çocukluk biyolojik değil, toplumsal bir kurgu olarak düşünülmeye başlanmıştır. Modern çocukluk paradigmasının ortaya çıkmasında etki eden anlayışlardan biri ise John Locke'a aittir. Ona göre çocuk zihni; ebeveyn, öğretmenler ve devlet tarafından biçimlendirilen bir 'tabula rasa'dır (Akbaş ve Topçuoğlu, 2009: 95).

Günümüzde çocuk kavramına dair bakışta geleneksel tutumlar terk edilerek, çocuk; kendine özgü ihtiyaçları ve kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirilen bir varlık olarak görülmeye başlanmıştır. Eğitim bilimleriyle görülen gelişme ve düşüncelerin verileri hukuk alanına da yansımış, çocukların kendilerine özgü hakları olduğu kabul edilerek uluslararası ve ulusal metinlerde bu haklar yer almıştır (Akyüz, 2012).

Çocuk haklarına ilişkin önemli metinler; 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Çocuk hakları konusunda temel ve öncü nitelikli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 44/25 sayılı karar ile 20 Kasım 1989 yılında BM Genel Kurulunca kabul edilmiştir. Bu sözleşme dünyada en fazla ülkenin onayladığı insan hakları belgesi olma özelliği taşımaktadır. Türkiye, 196 ülkeyle beraber taraf olduğu bu sözleşmeyi, 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış, Sözleşme 1994 yılında Resmî Gazete 'de yayımlanmıştır. Sözleşme'nin içeriğine bakıldığında; çocukların yaşama, korunma, gelişim ve katılım olmak üzere 4 temel hakkı bulunduğu görülmektedir (Kurt, 2016:104-107).

Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 1'e göre; her insan kanunlarla daha erken yaşta reşit sayılmadığı müddetçe 18 yaşına kadar çocuk sayılmaktadır (UNICEF, 2004). Türkiye'deki ulusal kanunlardan biri olan ve amacı korunmaya ihtiyaç duyan ya da suça sürüklenen çocuklara koruma sağlama amacındaki 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m.3/1-(a) uyarınca; daha erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmayan herkes çocuk sayılmaktadır. (5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2005). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin önemli bir özelliği çocukların doğum yerleri, kim oldukları, cinsiyetleri ve sosyal kökenlerinden bağımsız olarak tüm çocukların haklarını tanımlamasıdır (Yeşil, 2018: 423). Sözleşme m.2/1 uyarınca tüm çocukları kapsayan şu ifadeler yer almaktadır (UNICEF, 2004):

"Taraf Devletler, bu Sözleşme'de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler".

Sözleşme'de her çocuğun temel yaşam hakkına sahip olduğu kabul edilerek devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için çaba göstermekle yükümlüdür. Ayrıca (m.22) ülkelerinde bulunan mülteci ya da sığınmacı çocukların bu sözleşme içerisinde ya da taraf oldukları diğer uluslararası sözleşmelerde tanınan bütün haklarını korumak, teslim etmek ve insani yardımlardan yararlanmaları için önlemler almak durumundadırlar (UNICEF, 2004).

2.2. Dezavantajlı Grup Olarak Çocuklar

Dezavantajlılık kavramı, geleneksel olarak belirtilen ırk, cinsiyet, etnik grup gibi özelliklerden ziyade kişinin öz-yeterliliği için gerekli koşullara erişimine odaklanmaktadır. Dezavantajlı olma durumunda önemli bir özellik öz-yeterlilik için gerekli koşullar karşısında ortaya çıkan engellerin varlığıdır. Ortaya çıkan engel ve çözümlerin gruplar arasında farklılık göstermesiyle beraber karşılaşılan engeller; eğitim, sağlık, bilgiye ulaşma, özerklik, karar verme, öz saygı, kamu desteği gibi alanlardadır (Mayer, 2003: 1-7). UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) dezavantajlı grupların tanımını şu şekilde yapmaktadır (Caillods, 1988: 10): "*Dezavantajlı gruplar ekonomik durum, cinsiyet, etnik veya dilsel köken, din veya (mülteci, sığınmacılar gibi) politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik entegrasyon şansları diğer insanlara göre daha düşük olan kişilerdir.*"

Dezavantajlı gruplar arasında yer alan çocuklar; eğitime ulaşamama, ulaşma halinde ise eğitimlerinin belirli bir süreyle sınırlı kalması ve henüz yetişkinlik için

gerekli olan kazanımları elde edemeden eğitimlerinin yarıda kesilmesi riski ile karşı karşıyadır. Bunun yanında yoksullaşmanın artması farklı riskleri de ortaya çıkarmaktadır; aile, sosyal çevre, akrabalık bağı ile dayanışma ve desteklerin azalmasıyla yalnızlaşan çocukların ayrıca suça karışma riskleri de bulunmaktadır (Caillods, 1988: 10-11). Çocuk işçiler, çocuk yaşta erken ve zorla evliliklere maruz kalan çocuklar, özel gereksinimli çocuklar, ihmal ve istismara uğrayan çocuklar, göçmen (mülteci-sığınmacı) çocuklar dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır (Bayır, 2019: 452-453).

2.3. Çocuk ve Göç

Göç, çocuk gelişimini etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin de üzerinde durduğu tüm çocuklar için temel haklar niteliğindeki çocukların yaşama, korunma, gelişim ve katılım haklarına erişimlerinde göçmen ve mülteci çocuklar zorluklarla karşılaşmakta, bu durum yaşamlarında iz bırakan komplikasyonlara neden olmaktadır (Gözübüyük, Duras, Dağ ve Arıca, 2015: 327). Unicef'e göre mülteci çocukların ailelerinden ayrılma, ihmal, istismar, şiddet, sömürü, psikolojik rahatsızlıklar, dışlanma, ayrımcılık, insan kaçakçılığı, çocuk yaşta evlilik gibi çocuk koruma sorunları ve hak ihlallerine uğrama riskleri daha yüksektir (UNICEF, 2022a).

Göçmenler için göç; öncesi, sırası ve sonrası ile bazı riskleri ortaya çıkartmaktadır. Aşağıdaki çizelgede göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası için doğabilecek tehditler yer almaktadır.

Tablo 4. Göçmen Çocukların Karşı Karşıya Kaldığı Riskler

Aşamalar	Risk Etmenleri
Göç öncesi	Şiddet, silahlı çatışma, yoğun toplumsal baskı Yoğun ekonomik sıkıntılar Yaşam hakkının tehlikeye girmesi Temek ihtiyaçlara erişim Kötü beslenme
Yolculuk sırasında karşılaşılan riskler	İnsan ticaretine maruz kalma Çocuk işçiliği ve en kötü koşullarda çocuk işçiliğine maruz kalma Kötü beslenme Hijyenik olmayan halk sağlığına aykırı koşullarda barınma Eğitimin sekteye uğraması İhtiyaç anında tıbbi yardım alamama Ebeveyn kaybı, yalnız kalma Cinsel taciz, istismar, şiddet
Geçiş bölgelerinde ve varış noktasında karşılaşılan riskler	Kötü beslenme Hijyenik olmayan halk sağlığına aykırı koşullarda barınma Eğitimin sekteye uğraması Geçiş bölgesinde psikolojik sorunlar Dil bilmeme Sosyal ve kültürel uyumsuzluk Sorunları çözmek için gerekli mercilere ulaşamama (Dil sorunu ve bilgi eskikliğinden dolayı)

Kaynak: Atasü-Topçuoğlu, 2013: 58.

Göçün olumsuz yaşantılarından özellikle çocukların daha çok etkilendiği ve farklı sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Göçmen çocukların karşılaştığı riskler ve hak ihlalleri değerlendirildiğinde; çocuklar göç öncesinde savaş, silahlı çatışmalara maruz kalma ve yaşamlarının tehlike altında olması tehdidiyle karşılaşmaktadır. Bununla beraber ekonomik sorunlar,temel ihtiyaçlara erişimde zorluklar mevcuttur. Göç sırasında; beslenme, tıbbi yardım, barınma gibi ihtiyaçları karşılamada problemler

kendisini gösterebilir. Ayrıca insan ticaretine maruz kalma, cinsel taciz, istismar ya da çocuk işçiliği göçmen çocuklar için başlıca riskler arasındadır. Göç sonrasında varılan ülkenin dilini bilmeme, eğitimlerinin kesintiye uğraması, sosyal ve kültürel uyumsuzluk çocukların eğitim hayatlarını ve akademik gelişimlerini tehdit eden noktalar arasındadır.

Göçmen çocuklar yeni bir toplumda farklı kültürel ögelerle karşılaşmaktadır. Böylelikle çocuklar, aile içerisinde var olan kültür ile toplum düzeyindeki farklı kültürel ögeler arasında bir denge kurmak mecburiyetindedir (Güzel, 2013: 17). Dil sorunu göçmen çocukların başlıca sorunları arasındadır. Bununla beraber göçmen çocuklar toplumsal ve ekonomik sorunlar, çatışma ortamı sonrasında psikolojik travmalar, eğitim sorunları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, çocuk yaşta evlilik, çocuk işçiliği gibi iç içe geçen pek çok sorun ile mücadele etmek durumundadır.

Özellikle zorunlu göçe maruz kalmış çocuklar; ebeveyn, arkadaş ve sosyal çevresini ardında bırakabilmeke, bir yakınını kaybedebilmektedir. Bu durumlarda çocuklar, yeni bir sosyal destek çevresine ihtiyaç duymaktadır. Karaman ve Bulut, araştırmasında göçmen çocukların psikolojik ihtiyaçları ve tedavileri noktasında ruh sağlığı görevlilerinin yanında çocukların eğitim aldıkları kurumun yönetici ve öğretmenlerinin gerekli bilgilere sahip olmalarının önemine dikkat çekmektedir (2018: 406-408). Öte yandan Türkiye'de hala devam etmekte olan bölgesel, sosyo-ekonomik farklılıklar göçmen çocukların haklarını kullanımını olumsuz etkilemektedir (UNICEF, 2019: 5).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÖÇMEN ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

3.1. Göçmen Çocuklar ve Eğitim

Çocukların eğitim hakları uluslararası sözleşmelerde tanınmıştır. "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" m.26/1 uyarınca, "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" m.28/1 uyarınca, "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" m. 13/2-(a) uyarınca her birey için eğitim haktır ve temel eğitim ücretsizdir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme fırsat eşitliği temelli bir eğitim yaklaşımı sunar, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (bölüm 2 madde 2) ırk, cinsiyet, etnik ya da sosyal köken ayırt etmeksizin sözleşme maddelerinin uygulanması gerektiğini belirterek ayrımcılık yasağını öne sürer. Sözü edilen sözleşmeler; eğitim hakkı, bireyler arasında ayrımcılık yapmama, fırsat eşitliğinin sağlanması gibi noktalara değinerek bireylerin eğitim hakkını tanımaktadır. Ayrıca mülteci hakları açısından önemli bir metin olan 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer aldığı üzere; taraf devletler temel eğitim noktasında ülke vatandaşları ile mülteciler arasında ayrım yapmayacaktır (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951, m.22/1).

Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nde yer aldığı üzere; mültecilerin eğitim hakkı vardır. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, tüm çocukların kapsayıcı ve kaliteli eğitime erişimini sağlamayı amaçlamaktadır. Tüm mültecilerin eğitim hakkından yararlanabilmesi, eğitim fırsatlarına erişim sağlayabilmeleri için finansman ve iş birliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim faaliyetlerinin sağlanabilmesi noktasında hükümetler, uluslararası ve ulusal kuruluşlar, STK'lar ve yerel topluluklar olmak üzere başlıca aktörler yer almaktadır. Eğitimde koordinasyon ve iş birlikleri için uluslararası Acil Durumlarda Eğitim Ağı 2000

yılında kurulmuştur. 2004 yılında acil durumlarda eğitim sağlanabilmesi için asgari standartlar belirlenmiştir. İnsani yardım açısından bakıldığında; 2014 yılında insani yardımın % 2'sinden daha azı eğitime ayrılmıştır. Bu noktada finansman ihtiyacı devam etmektedir (Our World, 2015).

Cırık'a göre bireylerin eğitimde fırsat eşitliğine sahip olabilmeleri için çok kültürlü eğitim modeli bir gerekliliktir. Kültür, eğitim üzerinde inkâr edilemeyecek bir etkiye sahiptir ve çok kültürlü eğitim modeli bireylerin çoklu bakış açıları kazanmaları noktasında önemlidir. Banks, Cookson, Gay, Hawley, Irvine, Nieto, Schofield, Stephan gibi araştırmacılara göre çok kültürlü eğitim modeli; farklı ırk, etnik ve sosyal kökene sahip öğrencilere eşit imkanlar sunmayı amaçlamaktadır. Okul ortamı da bu amaçla yapılandırılmaktadır (Cırık, 2008:28-29).

Modood (2013)'a göre; çok kültürlülük *(multiculturalism)* 1960'lı yıllara gelindiğinde ABD'de; insan hakları ve eşitlik, ırkçılık karşıtlığı, feminizm, homoseksüel hakları gibi söylemlerin ortaya çıkışıyla birlikte kimlik politikaları için kullanılmaktadır. Daha özelde ise göçlerle meydana gelen oluşumlara yönelik kullanılan (Çağlar ve Abdülkadir, 2015: 67) çok kültürlülüğe yol açan, küreselleşme ya da Leggewie' nin adlandırmasıyla 'dünyanın sınırsızlaşması'dır.

Leggewie (2003)'e göre küreselleşmeyle beraber sınırlar geçişken hale gelmiştir. Ancak ulus devletler varlığını sürdürdüğü gibi sınırlar da varlığını sürdürmektedir. Nitekim sınırları geçmeye çalışan belgesiz göçmenler, bu yolda pek çok zorlukla karşılaşmaktadır. Göçmenler ve sığınmacılar boğularak ya da donarak yaşamlarını kaybetmekte ya da sınır güvenlik güçleri tarafından şiddete maruz kalabilmektedir (Yıldız, 2008:14).

Eğitim, göçmen çocukların entegrasyonunun sağlanmasında kilit bir noktadadır. Çocukların yaşamlarında normallik, rutin, duygusal ve sosyal esenlik

duygusunu geri getirmede önemli bir role sahiptir (Guo, Y., Maitra ve Guo, S., 2019: 89). Sakız'a göre; göçmen çocuklar için okullar, sağlamış olduğu bilgi ortamından daha fazlasını ifade etmektedir. Bilginin yanında sosyalleşme, bütünleşme ve güvenlik imkânı sağlayarak çocukların ihtiyaçlarının giderilmesini destekleyen kurumlardır. Sakız'ın yapmış olduğu araştırmada çok kültürlü eğitim modelini benimsemeyen okul yöneticilerinin göçmen çocukların diğer çocuklarla aynı okullarda eğitim almalarına ilişkin olumsuz tutumlar taşıdıkları ortaya konulmaktadır (Sakız, 2016).

2017 yılında Uluslararası Kurtarma Komitesi, Suriyeli çocukların eğitim durumları hakkında anket gerçekleştirmiştir. Suriyelilerin savaşın ardından geçirdiği 6 yıl sonrasında ortaokul çağındaki öğrencilerin yarısı 2. sınıf düzeyinde okuyamamakta, öğrencilerin % 59'u 2. sınıf matematik problemleri çözememektedir. Ayrıca Suriyeli çocuklar okullarının en az üçte birinin zarara uğraması nedeniyle okula gidememişlerdir. Böylelikle Suriye'deki çocuklar yaşıtlarından 6 yıl geride bırakılmıştır (Arab Center Washington DC, 2020). Unicef'e göre eğitime devam edemeyen Suriyeli çocuk ve ergenler daha fazla risk altında kalarak çeşitli sorunlar karşısında daha savunmasız durumda kalmaktadır. Çocukların dışlanma, ayrımcılık, çocuk yaşta evlilik, cinsel ve ekonomik sömürü gibi risklerle karşılaşma ihtimalleri artmaktadır (UNICEF, 2018b). Günümüzde göçmen çocuklar okul ortamına erişim sağlayamadan başka sorunlarla karşılaşmakta, çocuk yaşta evlilik, çocuk işçiliği, dil sorunu, uyum sorunu vb. sorunlar okula devamsızlık/terk olarak yansımaktadır.

3.2. Göçmen Çocukların Karşılaştığı Sorun Alanları

3.2.1. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler

Çocuk yaşta evlilik, erken evlilik, zorla evlilik kavramlarının birbiri yerine kullanımıyla karşılaşılsa da farklı durumları içermektedir. Unicef, çocuk evliliklerini 18 yaşın altında gerçekleştirilen resmi ya da gayrı resmi birliktelikler olarak

tanımlamaktadır. Öte yandan sadece hukukun kabul ettiği asgari yaşı doldurmuş olmak evlilik için yeterlilik anlamında değildir. Erken evlilik, kişilerin 18 yaşında ya da daha büyük olup fiziksel, duygusal, cinsel, psiko-sosyal gelişim düzeyleri ile yaşam seçenekleri hakkında bilgi eksiklikleri gibi durumlar nedeniyle evliliğe onay veremeyeceğini ifade etmektedir (Köseli ve Çelik,2020:18; Greijer ve Doek, 2019: 65-66). Zorla evlilik ise eşlerden biri ya da ikisi için özgür irade, rıza içermeyen evliliklerdir (Eliküçük, 2016:8).

Unicef'in 2018 yılı raporuna göre; dünyada çocuk yaşta evlenen kadınların sayısı 650 milyondur. Dünyada uygulanan bazı gelenekler toplumsal cinsiyet rolleri açısından özellikle kız çocuklarını çocuk yaşta ve zorla evlilikler noktasında hedef haline getirmektedir (UN Women, 2021: 24-27). Göç sonrasında çocuk yaşta evliliklerin ve çok eşli evliliklerin yaygınlık göstermesi toplumların gelenekleri ve dini yapılarıyla ilişkilidir. Bunun yanında bu evliliklerin birincil nedeni toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin güvenlik ve koruma mekanizmasını güçleştirmesidir (Gönül, 2020:80).

Çocuk yaşta evliliğe ilişkin nedenler arasında ekonomik kısıtlılıklar, eğitim fırsatlarına ilişkin engeller, yerleşim yeri, şiddet, çatışma ve insani krizler, sosyal normlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi nedenler gösterilmektedir. Ayrıca savaş, doğal afetler ve göç durumları çocuk yaşta evlilik için risk yaratan unsurlardır (Köseli ve Çelik, 2020: 23-63). Suriyeli mülteciler arasında 18 yaş altı gerçekleşen evlilik oranları kadınlarda % 51.3, erkeklerde % 13'tür (UN Women, 2013: 29). Öte yandan hiç eğitimi olmayan kız çocuklarının en az lise eğitimi alan çocuklara göre on kattan daha fazla çocuk yaşta evlilik riski bulunmaktadır (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012).

3.2.2. Çocuk İşçiliği

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'ya göre çocuk işçiliği; 'çocukların sağlık, eğitim, fiziksel ve zihinsel gelişimleri ve yeteneklerinin önünde engel oluşturan, çocukları gelişimleri ve onurlarından yoksun bırakan her şekildeki çalışmalardır.' Çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasında en etkili faktörlerden biri ise göçtür. Bununla beraber yoksul1uk, ebeveynlerin çalışmaması, eğitimden uzaklaşmayla beraber Suriyeli çocuklar ucuz iş gücü olarak çalışmaktadırlar. Kamp dışında bulunan sığınmacıların çoğu yoksulluk sınırının altındadır. Göçmen çocuklar aile ekonomisine katkı sağlamak için bulabildikleri işlerde düşük ücretler karşılığında çalışmaktadır (Harunoğulları, 2016).

Literatüre bakıldığında çocuk işçiliği göçmen çocukların karşılaştığı sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle savaş gibi acil durumlar karşısında insanların evlerini, varlıklarını, geçim araçlarını ardında bırakarak girdikleri yeni bir yaşam alanı arayışı yoksullaşmayı da beraberinde getirebilmektedir. Göçmen çocukların çalışma hayatında olması onların eğitim, gelişim, oyun haklarına erişimlerini engellemektedir.

3.2.3. Entegrasyon

Entegrasyon, Göç Terimleri Sözlüğü'nde yer aldığı üzere; 'göçmenlerin hem birey hem de grup şeklinde topluma katılımları sürecidir' (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 30). Entegrasyon açısından insanlar hangi etnik kökenden geliyor olursa olsun içinde yaşadığı topluma kendi kültürleri, dili ve değer yargıları ile katılım gösterir. Asimilasyon uygulamalarında ise insanların baskı, şiddet ve zorlama yoluyla ya da hissettirmeden kendi benliklerinden uzaklaştırılmaları söz konusudur. Entegrasyonda kendi kültürüyle var olan diğer kültürleri kucaklayan, farklı dillere saygı duyarak entegre olmuş kişileri içeren bir oluşum amaçlanmaktadır (Alshirah, 2020).

Entegrasyonda iki unsur söz konusudur. Birincisi göç edilen ülke toplumunun göçmenlere karşı ‘kabul ediciliği’ ikincisi ise diğer grubun çoğunluğa dahil olmaya açık halde bulunmasını kapsamaktadır. Göçmenlerin Türkçe bilmemeleri topluma entegre olmaları noktasında bir engel olarak değerlendirilmektedir. Bu durum göçmenlerin Türk vatandaşlarla sosyal ve ekonomik ilişkilerinin belirlenmesinde rol oynamaktadır. Ayrıca toplumdan kopuk sosyal ve mekânsal yapılanmalara işaret etmektedir. Çetin’e göre; Suriyelilerin entegrasyonunda ortaya çıkan en büyük engel durumu ‘geçici koruma statüsüne’ bağlı olarak misafir olarak değerlendirilmeleridir. Bunun sonucunda ise sosyal ve ekonomik süreçlere katılımları engellenmektedir (Çetin, 2016: 207). Başka bir ifadeyle, Türkiye’de Suriyelilere yönelik olarak misafir kavramı üzerinden inşa edilen geçiciliğe dayalı politikalar, göçmenlerin topluma entegre olmalarında olumsuz etkiler yaratmıştır. Örneğin 2011 yılında başlayan göçün ardından eğitimde ancak 2014 yılında kapsamlı politikalar üretilebilmeye başlanarak Suriyeli çocukların devlet okullarında eğitim almaları öngörülmüştür.

Entegrasyon sağlanması noktasında göçmen çocukların Türkçeyi bilmemeleri temel bir problem olarak yer almaktadır. Bu durum eğitime katılımları, akademik gelişimlerinde karşılaşılan başlıca bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, 2011 yılındaki Suriye iç savaşından büyük oranda etkilenmiştir. Hem bulunduğu coğrafi konum hem de uyguladığı açık kapı politikalarıyla hareketliliklerin merkezinde yer almıştır. Türkiye’deki Suriyelilerin entegrasyonunda temel amaç topluma adapte olmaları ve hayatlarını devam ettirebilmeleridir. Sağlıklı bir entegrasyon, sosyal bağın kuvvetlendirilmesini, çocukların eğitim süreçlerini, işgücü piyasasındaki faaliyetleri içermektedir. Özellikle eğitime entegrasyonun sağlanması diğer alanlardan daha önemli bir noktadadır. Çünkü bu hem çocukların dil öğrenmelerini hem sosyal hayatın içinde olmayı hem de kolay iletişim ve kendi başına hareket edebilme noktalarında kazanımlar sağlamaktadır (Keflioğlu, 2022).

3.3. Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları

3.3.1. Dil Öğretimi

Suriyeli göçmen öğrencilere yönelik olarak ilk yıllarda Türkçeyi öğretme amacı taşınmamıştır. 2012 yılı döneminin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer'in açıklamalarında şu ifadeler yer almaktadır (Seydi, 2014: 275):

> *"Suriyeli çocuklara Türkçe öğretme çabasına girmedik. Onları ülkemizde misafir olarak görüyoruz ve Suriye'deki durum düzeldikten sonra kendi ülkelerine dönecekler diye bekliyoruz…. Onlara yapılan eğitim çocukların okula kaydolması ve diploma alacakları şeklinde tasarlanmadı."*

Suriyeli göçmen çocukların Türkçeyi bilmemelerinin öne çıkardığı en temel sorun, toplumla bütünleşmelerini sağlayan eğitimlerine etkili bir şekilde devam etmelerine engel olmasıdır (Tanrıkulu, 2017: 132). Bu durum aynı zamanda çocukların eğitiminde idareci, öğretmen ile öğrenciler arasında iletişim problemlerine neden olmaktadır (Emin, 2016). Mete ve Asar'a göre son yıllarda "Yabancılara Türkçe Öğretimi" adı altında üniversitelerde zorunlu ve seçmeli olarak lisans düzeyinde dersler yer almaktadır. Alana kaynaklık eden kurumlardan biri Türkçe bölümüdür. Ancak bir dönem ve haftada 2 saat üzerinden teorik olarak gerçekleşen derslerin yabancı dil olarak Türkçe öğretmeni yetiştirmede ne derece etkili olabileceği sorgulanan bir durumdur (Mete ve Asar, 2014: 138-139).

Suriyeli çocukların sahip oldukları kimliklerini, kültürlerini, dillerini korumak için yerli halkla iletişimde bulunmaktan daha çok kendi halklarıyla beraber bir mekân paylaşımı ihtiyacında bulundukları görülmektedir. Suriyeli çocukların daha

çok kendi halklarıyla iletişimde bulunmasına sebep olan başlıca sorunlar ise şunlardır (Harunoğulları, 2016):

- Kimlik sorunları,
- Toplumsal ve kültürel uyumsuzluk,
- Öteki olma,
- Dışlanma,
- Düşük ücrete çalışma,
- İşsizlik sorunlarıdır.

İlk yıllarda Türkçe öğretme çabasında bulunulmayan Suriyeli çocukların dil eğitimi ilerleyen yıllarda eğitimde başlıca problem olarak yer almıştır. Buna yönelik olarak ilerleyen yıllarda MEB Suriyeli çocuklara dil öğretimi amacıyla ek dersler, telafi eğitimler, uyum sınıfları ve AB ile iş birliği içinde projeler gerçekleştirmiştir.

3.3.2. Personelle İlgili Sorunlar

Öğretmenlerin büyük bir kesiminin mülteci çocukların eğitimine ilişkin eğitimleri yoktur. Öğretmenler, mülteci öğrencilere sorunsuz olarak eğitim verebileceklerine inanmamaktadır (Er ve Bayındır, 2015; Aykırı, 2017: 47). Sağlam ve Kanbur araştırmasında erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre kendilerini mülteci eğitiminde daha yeterli hissettikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu durum cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin mülteci eğitiminde yeterliliklerini ve mesleki gelişimlerini arttırmaya yönelik olarak hizmet öncesinde eğitim almaları ve öğretmenlik uygulamaları kapsamında deneyim kazanmaları sağlanmalıdır (Sağlam ve Kanbur, 2017: 316-318). MEB, (2017b) mülteci eğitimine yönelik "Sınıfında Yabancı Öğrenci Bulunan Öğretmenler İçin El Kitabı" yayımlayarak kapsayıcı eğitimin önemi ve gereklilikleri üzerine dikkat çekmiştir.

Emin (2019)'in araştırmasına göre; Suriyelilere Türkçe eğitimi veren öğretmenlerin yabancılara Türkçe öğretimine yönelik eğitimleri yoktur. Tamer (2020)'in araştırmasına göre; Halk Eğitim Merkezleri'ndeki Türkçe yabancı dil öğretimi kursları veren öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar arasında da mülteci ve sığınmacılara dair eğitimden yoksun oluş, kurs süresinin kısa olması, eğitim materyallerinin az olması gibi problemler yer almaktadır (Tamer, 2020: 107).

3.3.3. Sosyo-ekonomik ve Psikolojik Sorunlar

Mülteci çocukların savaş, şiddet, çatışmalar, yaralanmalar, aile bireyleri kayıpları, sağlıksız koşullar altında göç yaşantıları oluşabilmektedir. Mülteci öğrenciler kötü sağlık koşulları, anksiyete, güvensizlik, odaklanma sorunları, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu yaşamış/yaşayan gruplardır. Bu durumun eğitim süreci içerisinde göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Öğretmenlerin mülteci çocuklara yönelik sosyal destekleri, gereken durumlarda öğrencilerin uzmanlara yönlendirilerek diğer desteklere erişimleri çocukların gelişim süreçleri açısından önemlidir. Ayrıca temeli farklılıklara ve tüm grupların eşit saygıya değer olmasına dayanan çok kültürlü eğitim kavramının okullarda güçlendirilmesi gerekmektedir (Şeker ve Aslan, 2015: 98-99).

Savaş, çatışmalar ve insan hakkı ihlalleri, mülteci konumuna gelen çocuklar için beraberinde çözülmeyi bekleyen birçok problemin de habercisidir. Örneğin zorlu koşullar nedeniyle ülkelerinden kaçan gençler, çocuklar ve aileleri ABD'deki koşullara uyum sağlamaya çalışırken yaşadıkları savaş ve çatışmalar onları gölgelemeye devam etmektedir. Öğrencilerin bazıları travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) yaşamaktadır. Bu durum öğrencilerde odaklanamama, aşırı uyanıklık, irkilme reaksiyonları ve agresif davranışlar gibi farklı şekillerde meydana çıkabilir. Bazı öğrencilerde yaşadıkları zorlukların temeli olan travma sebebiyle öğrenme bozukluklarının ortaya çıktığı değerlendirilebilir (BRYCS).

3.3.4. Öğretim Materyalleri

Suriyelilerin eğitim aldığı okullarda projeksiyon aleti, görsel araç ve gereçler gibi teknolojik materyallerde eksiklikler vardır. Kırtasiye ve kitap ihtiyaçları çeşitli kurum ve kuruluşlarca karşılansa da bu malzemelerin adil dağıtımının yapılmasında yeterli organizasyon yapılmadığı için sorunlarla karşılaşılmaktadır. Aynı malzemeler aynı yerlere tekrar gönderilebilmektedir (Emin, 2016:22).

3.3.5. Okullardaki Tutum ve Davranışlar

Emin (2019)'in araştırmasında okul yöneticileri tarafından öğrencilere yönelik okul yönetimi, kaynak temini ve disiplin konularında sorunlar oluşturduğu ileri sürülerek yöneticilerin okuldaki göçmen öğrencilere karşı isteksizlikleri ön plana çıkmaktadır. Öğretmenler ise yerli öğrenciler için 'bizim çocuklarımız' ifadesini kullanırken Suriyeli öğrenciler hakkında 'bunlar, onlar, ötekiler' gibi ifadeleri kullanabilmektedir. Sakız (2016)'ın araştırması da paralel bulgular göstermektedir. Sakız (2016)'a göre; okul yöneticileri göçmen çocukların kendi okullarında eğitim almalarına yönelik olumsuz tutumlara sahiptir. Özetle Suriyeli öğrenciler okul ortamında genellikle göçmen olmaları yönüyle ön yargılar, olumsuz tutumlar ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Okul ortamında yer alan öğretmenler, idareciler, yerli veli ve öğrenciler bu ayrımcı tutum ve davranışların uygulayıcıları olarak karşımıza çıkmaktadır (Emin, 2019: 114; Sakız, 2016: 72).

Taştekin, Yükçü, İzoğlu, Güngör, Uslu ve Demircioğlu (2016)'na göre ise ailesinde ya da sınıfında farklı etnik kökenden bireyler bulunan öğretmenlerin çok kültürlü eğitime ilişkin tutumları daha olumlu yöndedir. Dolapcı ve Kavgacı araştırmasında mülteci eğitimine yönelik hizmet içi eğitim alan öğretmenlerin bu konuda eğitim almayanlara göre mültecilere yönelik tutumlarının daha olumlu yönde olduğuna vurgu yaparak tüm öğretmenlerin mültecilerin eğitimine yönelik hizmet içi

eğitime dahil olması, öğretmen adaylarının çok kültürlü özyeterlik algıları ve mültecilere yönelik tutumlarının geliştirilmesine yönelik planlamaların yapılmasına dikkat çekmektedir (Dolapcı ve Kavgacı, 2020: 701).

3.4. Türkiye'de Göçmen Çocukların Eğitimi Üzerine Literatür Değerlendirilmesi

Seydi (2014)'nin yaptığı "Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununa Yönelik İzlediği Politikalar" adlı araştırmada Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitim sorunlarına yönelik uygulamalar araştırma konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada resmî belge ve açıklamalar ile medyaya yansıyan haberler odağında doküman analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; Türkiye'nin Suriyeli çocukların eğitimine yönelik ilk yıllardaki izleniminde Suriyelilerin geri dönecekleri düşüncesi hakimiyet göstermiştir. Bu sebeple Suriyeli öğrencilere ilk yıllarda Türk dilinin öğretimi amaçlanmamıştır. Öğrenciler Geçici Eğitim Merkezleri'nde eğitim almışlardır. Ancak ileriki yıllarda devam eden savaş ve Türkiye'deki Suriyelilerin sayılarında görülen artış neticesinde çocukların eğitimi için kalıcı ve sürdürülebilir eğitim politikaları gündemde yerini almaya başlamıştır. Bu anlamda Millî Eğitim Bakanlığı 2013 yılı itibariyle eğitimde kapsamlı kararlar almıştır. Millî Eğitim Bakanlığı'nca kamplarda Türkçe öğrenmek isteyenlere yönelik olarak Türkçe kurslarının açılması, yetişkinlere yönelik olarak meslek kurslarının açılması, Türk eğitim müfredatı dışında MEB kontrolünde Suriye Ulusal Koalisyonu Yüksek Eğitim Komisyonu tarafından müfredat hazırlanacağının duyurulması gibi politikalar Türkiye'nin Suriyeli öğrencilerin eğitiminde izlediği başlıca politikalar arasında yerini almıştır (Seydi, 2014: 275-297).

Emin (2016)'nin yaptığı "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları" adlı araştırmada Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimine yönelik izlenen politikaların yanında Suriyeli öğrencilerin eğitimde karşılaştığı problemler ele

alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; ilk yıllarda AFAD tarafından sadece kamp içinde verilen eğitim, kamp dışında çok daha büyük bir kesimin bulunmasıyla kamp dışına yayılım göstermiştir. Ayrıca yabancı kimlik numarası bulunan her Suriyeli çocuk Türk devlet okullarında eğitim alma hakkı elde etmiştir. Suriyeli aileler açısından ise kamp içinde kendi dillerinde ve müfredatlarında eğitim verilmesi kamp içi eğitimin daha çok tercih edilmesini ortaya çıkartan bir durum olmuştur. Kamp içi eğitimde okula devam oranı % 90 iken kamp dışı eğitimde eğitime erişimin % 26'lık bir orana sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitiminde karşılaşılan sorunlara bakıldığında; eğitime erişim ve katılım sorunları, dil sorunu, öğretmen sorunu, çocuk işçiliği, müfredat ve öğretim materyalleri, koordinasyon eksikliği, fiziki alt yapı yetersizliği vb. sorunlar mevcuttur (Emin, 2016:21-23).

Harunoğulları (2016)'nın yapmış olduğu "Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği" isimli araştırmada Kilis kentinde yaşayan Suriyeli sığınmacı çocuk işçilerin sosyo-ekonomik ve sosyo-mekânsal durumları araştırılmıştır. Araştırmada eğitim, sağlık ve oyun hakları tehlikeye giren Suriyeli çocukların sorunları değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında katmanlı örneklem yöntemi ile seçilen mahalle ve iş yerinden 62 çocuk işçi yer almıştır. Araştırma sonuçlarına göre; çocuk işçiliğinde yoksulluk, ebeveynlerin çalışmaması, ailede yer alan kişilerin sayısındaki fazlalık, çocukların ailelerine maddi olarak destek olma istekleri gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Suriyeli sığınmacılar hayatlarını devam ettirebilmek için Kilis kentinde buldukları her işte düşük ücretler karşılığında kayıt dışı olarak çalışmışlardır. Çalışanların çoğu çocuk işçilerdir. Kamp dışında bulunan sığınmacıların çoğu yoksulluk sınırının altındadır. Aile ekonomisine katkı sağlamak için çocuklar, bulabildikleri işlerde düşük ücretler karşılığında çalışmaktadır. Suriyeli sığınmacı çocukların % 79'u ailesine destek olmak, % 39'u kendi ihtiyaçlarını karşılamak, % 24'ü ise ailede başka çalışanın olmaması nedeniyle çocuk işçi konumunda bulunmaktadır. Çalışma istekleri göz önüne alındığında ise çocukların % 52'si aile bireylerinin yaşamış olduğu yoksulluk sebebiyle kendi istekleriyle çalışırken

% 48'i ailelerinin isteği ile çalışmaktadır. İş bulamayan çocuklar ise dilencilik yapmaktadır (Harunoğulları, 2016: 42-45).

Göçmen çocukların eğitimlerini etkileyen bir diğer önemli nokta ise göç edilen ülkedeki okul iklimleri, toplumsal kabul ve aitliktir. Sakız (2016)'ın yaptığı çalışmada okul yöneticilerinin göçmen çocukların kendi okullarında eğitim görmelerine ilişkin tutumları, göçmen çocukların aitlik hissetmesinin önündeki engeller ve bütünleştirici okul iklimleri inşa edilmesi yönünde eğitim sistemindeki fırsatların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Yaptığı çalışmada okul yöneticilerinin göçmen çocukların ayrıştırılmış eğitimini desteklediği, kendi okullarında eğitim almalarına ilişkin olumsuz tutumlar barındırdığı, yapısal yetersizlikler ve düşük düzeyde toplumsal kabulün çocukların eğitimini önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşmıştır (Sakız, 2016: 72-74).

Kaya ve Erdoğan (2016)'ın yaptıkları "Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler" adlı araştırmada Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan günümüze uzanan göçler ile tüm bu hareketliliklerin yaratmış olduğu toplumsal, siyasi, iktisadi ve kültürel etkiler odak noktası olarak ele alınmıştır.

Çalışmalara bakıldığında Suriyelilerin Türkiye'de toplumsal kabulü, eğitimi, çalışma yaşamı, sağlık haklarına erişimi, uluslararası ve ulusal mevzuattaki yerleri başta olmak üzere çeşitli alanlarda araştırmalar mevcuttur.

Erdoğan (2018)'ın yaptığı "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum" adlı araştırmada Türkiye'nin 6 ilinde, yarısı Suriyeli yarısı Türk/yerel halk olmak üzere 144 kişinin katılımıyla, yarı yapılandırılmış soru formları ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Erdoğan (2018)'nın yaptığı araştırma sonuçlarına göre; Suriyelilerin en büyük kaygı taşıdığı durumların başında 'kayıp nesil' olarak adlandırılan Suriyeli göçmen çocukların geleceği bulunmaktadır.

Araştırmada toplumsal uyum noktasında ise; Suriye sınırında yaşayan Suriyeliler için STK'ların desteği, Türkçe dışında Arapça ve Kürtçe bilenlerin varlığı, küçük bölgelerdeki dayanışma ve yardımlaşma geleneğinin göçmenler için kolaylaştırıcı etkenler olduğu belirlenmiştir. Bölge dışında ve büyük kentlerde yaşayan Suriyeliler için ise ev ve iş bulma, para kazanma imkanı daha fazla olmasına karşın STK'ların ilgisizliği ve anonim yaşam, bölge dışında yaşayanlar için kendi başlarına çareler arayacağı bir süreci beraberinde getirmiştir (Erdoğan, 2018: 105-112).

Erdoğan (2018)'ın yaptığı 'Kamuoyu Algısında Suriyeli Sığınmacılar Kamuoyu Araştırması'nda ise 18 ilde 1.501 kişiyle 5'li likert ile oluşan sorular üzerinden anketler uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; yerel halkın % 64'ü Suriyelilerin göçüne insani vurgu yaparak dil, din, inanç ayırt etmeksizin kabul edilmesi gerektiği yönünde değerlendirmede bulunmuştur. Erdoğan (2018)'ın yaptığı araştırmada toplumsal kabul noktasında Türk toplumunun kabul düzeyinin oldukça yüksek olduğu ancak Suriyelilerin % 80 oranında ülkelerine geri dönüşünün gerçekleşmeyeceği 'misafirlikten kalıcılığa' doğru politikaların inşa edilmesi, hak temelli bir yaklaşım ile birlikte yaşam stratejilerinin geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Erdoğan, 2018: 124-245).

Paarregaard (2020)'ın yaptığı "Korkuyu Anlamak: Yabancı Düşmanlığı, İklimfobi ve Robofobi Kavşağında Terk Edilmişlik Duygusunun Yaratımı" adlı çalışmada yabancı düşmanlığının iklimfobi ve robofobi ile kesişimi ele alınmaktadır. Çalışma asıl olarak yabancı düşmanlığı ve diğer korkular üzerinden terk edilmişlik ve kendine acıma duygularının nasıl tetiklendiğini ve korkuyu anlamaya odaklanmaktadır. Paarregaard (2020)'ın yaptığı çalışmaya göre; yabancı düşmanlığı noktasında var olan korku duygusu yabancı imgesini tehdit unsuru olarak üretmektedir. Fobi (phobia) terimi Yunanca'da korku veya uçuş anlamındadır. Herhangi bir fobi duygular ve beyin arasındaki bağı koparmaktadır. Kişi irrasyonel ve öngörülemez bir kişiye dönüşür. Avrupa ve Amerika'daki popülist hareketleri

güçlendiren öfke, devlet ve kurumları tarafından terk edilme, toplum ve iş gücü piyasasında yararsız olarak konumlandırılmaktan kaynaklanmaktadır. Terk edilenler ise terk edilmişliği ortaya çıkartan ekonomik ve politik güçlere karşı koymak yerine öfkelerini nüfusun daha savunmasız konumdaki gruplarına yönelterek göçmen ve mülteciler üzerinden açığa çıkartmaktadır. Ancak *"Uçurumdan aşağı atmak için birilerini hedeflemek kısa süre için rahatlama sağlayabilse de terk edilme tehdidi hala oradadır*" (Paarregaard, 2020: 36-38).

3.5. Pandemide Göçmen Çocukların Eğitimi

Pandemi, dezavantajlı grupta yer alan ve eşitsiz sosyal ilişkiler içerisinde bulunan insanlar için daha fazla risk ortamı oluşturmuştur. Pandemi döneminde eğitimde eşitsizlik de kendisini daha belirgin olarak göstermiştir. Göçmen çocukların mevcut eğitim problemlerine ek olarak pandemi ile uzaktan eğitime erişimde güçlükler yaşanmıştır. Türkiye'de ve dünyada çocuklar, eğitimlerinin kesintiye uğraması tehdidiyle karşılaşırken Suriyeli çocukların eğitiminde öne çıkan uzaktan eğitime erişimdeki güçlükler olmuştur. Öncesinde ülkelerinde meydana gelen 2011 yılındaki savaş ve sonrasındaki göç nedeniyle eğitimlerinde pek çok güçlük ile karşı karşıya kalan Suriyeli çocukların 2020 yılında başlayan Covid-19 salgın hastalığı ile eğitimlerinde ikinci kez tehditler gündeme gelmiştir.

Pandemi öncesine bakıldığında; 258 milyon çocuk ve genç okul dışı kalmış, 800 milyon yetişkin ise okuma-yazma bilmemekteydi. İlkokul çağındaki 387 milyon çocuk ise temel okuma becerilerinden yoksundu. Pandemiyle beraber dezavantajlı gruplar için ekstra riskler gündeme gelmiştir (Yıldız ve Vural, 2020: 558). Salgın nedeniyle dünyada okul çağındaki çocukların üçte biri (463 milyon) uzaktan eğitime erişim sağlayamamıştır (UNICEF, 2020a). Türkiye'de ise 25 milyon civarında öğrenci pandemi nedeniyle eğitimin kesintiye uğramasından etkilenmiştir (Bozkurt, 2020:114).

Tüm dünyada pandemi ile eğitimde şu sorunlar gündeme gelmiştir (Yeşil, 2021: 64-68):

- Salgının tüm dünyada yoksulluğu arttırmasıyla birlikte eğitimde fırsat eşitsizliğine yol açılması,

- Özellikle yoksul ailelerin evde uzaktan eğitime erişim sağlayabilecek teknolojik aletlere, internete vb. sahip olmaması,

- Okulların kapatılması nedeniyle riskli grupta yer alan öğrencilerin okula geri dönmeme, okulu bırakma ihtimalinin artması.

Alanyazında yer aldığı üzere Türkiye'de Suriyeli öğrencilerin uzaktan eğitime katılımları düşüktür. Uzaktan eğitime katılımın azlığında ön plana çıkan nedenler ise Suriyeli öğrencilerin teknolojik cihazlarının olmaması, internet erişimlerinin olmaması, veli ilgisizliği, dil sorunları ve öğrenci motivasyon düşüklüğüdür (Ünal, 2022:47). Bozkurt'a göre pandemi sürecinde travma ve kaygıların üstesinden gelinmesi gerekmiş, meydana gelen sosyal eşitsizlik ile travmalar daha yoğun hissedilmiştir (Bozkurt, 2020: 126).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

4.1. Suriye Kitlesel Göçü

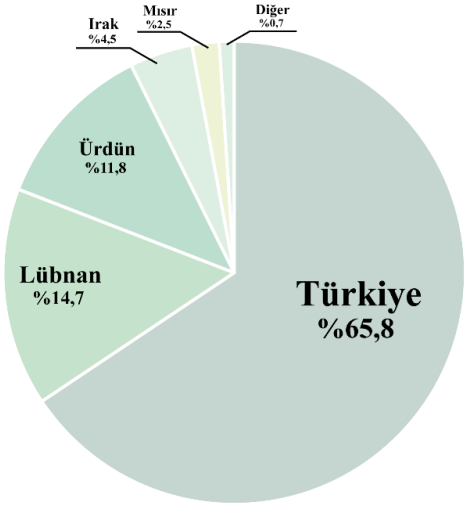
Suriye'de Mart 2011'de rejim karşıtı gösteriler kısa süre içerisinde çatışmalara dönüşmüş ve ülkede iç savaş ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine komşu ülkelere yönelik ciddi ve dramatik bir insan kaçışı oluşmuştur. Öyle ki BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) bu durumu 'yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası' olarak kaydetmiştir (Erdoğan, 2018).

Suriye'deki savaş sonucu 22.000'i çocuk olmak üzere 380.000'den fazla insan ölmüş, yüz binlerce insan yaralanmış, savaş sonrasında birçok insan kalıcı olarak zihinsel travmaya maruz kalmıştır. BM tahminlerine göre; 2018'de ölüm ve yerinden edilmenin ekonomik maliyeti hariç, tek başına fiziksel yıkım yaklaşık 400 milyar dolara ulaşmıştır. Suriye rejiminin Kuzeybatıdaki İdlib eyaletindeki son muhalefet kalesini bastırmayı planlamasıyla Suriye savaşı devam ettiği için bu tahminin eksik olduğu belirtilebilir. Göç edilen ülkelerin çoğu kırılgan durumda ya da diğer çatışmalardan gelen mülteci nüfusuna sahip olması nedeniyle kaynakları sınırlıdır. Suriye'de ya da diğer ülkelerde yarısı çocuklardan oluşan mültecilerin yoksulluk altında yaşadığı görülmektedir (Arab Center Washington DC, 2020).

Suriye'deki nüfus sayısına bakıldığında; 2010 yılında yaklaşık olarak 21,5 milyonu bulmaktaydı (EASO, 2020). 2011 yılındaki savaştan günümüze değin yaklaşık 12 milyon Suriyeli dünyanın farklı ülkelerine sığınmak durumunda kalmıştır (Guo, Y., Maitra ve Guo, S., 2019: 89). Yalnızca 5 milyonu aşkını Suriye'ye komşu ülkelerde bulunmaktadır.

Şekil 2. Suriyeli Mültecilerin Diğer Ülkelere Dağılımı

Türkiye	**3,763,652**
Lübnan	**839,986**
Ürdün	**674,458**
Irak	**258,965**
Mısır	**141,303**
Diğer	**41,742**
Toplam:	**5,719.206**

Kaynak: Operational Data Portal, 2022.

Suriyeli mültecilerin diğer ülkelere dağılımlarına bakıldığında; Türkiye, Mısır, Lübnan, Ürdün, Irak gibi ülkelere göç etmek durumunda kaldıkları görülmektedir. Ülkeler arasında Suriyeli göçmenlerin 3.763.652'si yaklaşık % 66'ya yakını Türkiye'de bulunmaktadır. Böylelikle, Türkiye ülkeler arasında en çok Suriyeli göçmen nüfusunun yaşadığı ülkedir. İkinci olarak en fazla sayıda Suriyelinin bulunduğu ülke Lübnan'dır. Peşi sıra Ürdün, Irak ve diğer ülkeler gelmektedir.

4.2. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenler Hakkında Mevcut Durum

Türkiye'ye yönelik Suriye'den ilk büyük göç dalgası Nisan 2011'de 260 kişilik bir grubun gelişiyle başlamıştır (AFAD, 2017). Ekim 2011'e gelindiğinde ise Türkiye, Suriyeli mültecilere "açık kapı politikası" uygulayacağını duyurmuştur.

İlk başlarda Türkiye'de misafirperverlik ve etik çerçevesinde Suriyelilere yönelik geniş bir kabul durumu hâkim olmuştur. Ancak birkaç ay içerisinde ülkelerine geri dönecekleri beklentisi geride kaldığında istihdam, eğitim, sağlık, barınma ve sosyal sorunlar hakkında gelecek yıllara dair bir dizi problemin çözüm gerekliliği doğmuştur (Kirişçi, 2014). 2014 sonunda 1,5 milyonu aşkın Suriyeli Türkiye'de yer alırken Türkiye de Suriyelilere dair kalıcılık üzerine politikalarla sosyal sorunlara dair çözüm önerileri geliştirmeye başlamıştır. Suriye'de yaşanan çatışmaların devam etmesi ve Avrupa'nın mültecilere karşı tutumuyla Suriyeliler için Türkiye göçmen ülkesi olmaya devam etmiştir.

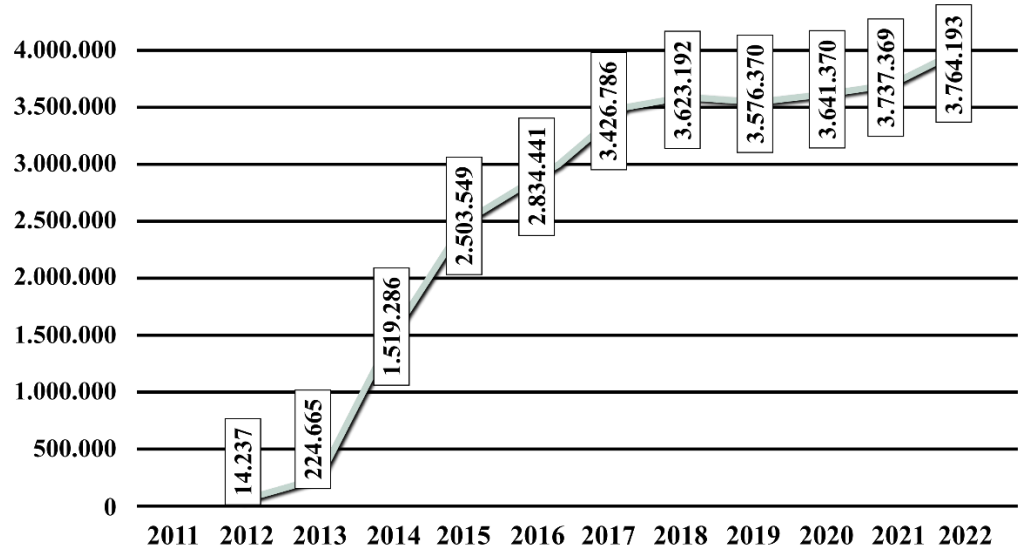
Avrupa'nın kapılarını kapattığı mültecilerin en dramatik sahnelerinden biri Türkiye'de Covid-19 salgını başlarında Mart 2020'de Edirne-Yunanistan sınırında yaşanmıştır. Türkiye'nin 2020 yılında sınır kapılarını açtığını duyurması sonrasında göçmenler Avrupa'ya geçiş umuduyla Edirne'nin Pazarkule sınır kapısına doğru yönelmişlerdir. İnsan Hakları İzleme Örgütü raporuna göre; sığınmacılar Yunan sınır güçleri tarafından işkence, şiddet, ateşli silahlar, eşyalarına el koyulması gibi insanlık dışı muamelelere maruz bırakılarak geri gönderilmiştir (Human Rights Watch, 2020).

Kaynak: Human Rights Watch, 2020.

Sınırları geçmeye çalışan göçmenler için sınırlarda pek çok risk bulunmaktadır. Pek çok kez yaşamları boğulma, donma ya da şiddet içerikleriyle tehdit altında kalmakta ya da son bulmaktadır. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü'ne göre; mülteciler; ırkı, dini, belli bir sosyal gruba mensubiyeti, siyasi düşünceleri gibi nedenlerle vatandaşı olduğu ülkede olsun ya da önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunmuş olsun ülkesine dönemeyen her şahsı kapsamaktadır. Ve yine Sözleşme' ye göre Taraf Devletler mültecileri hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına geri gönderememektedir.

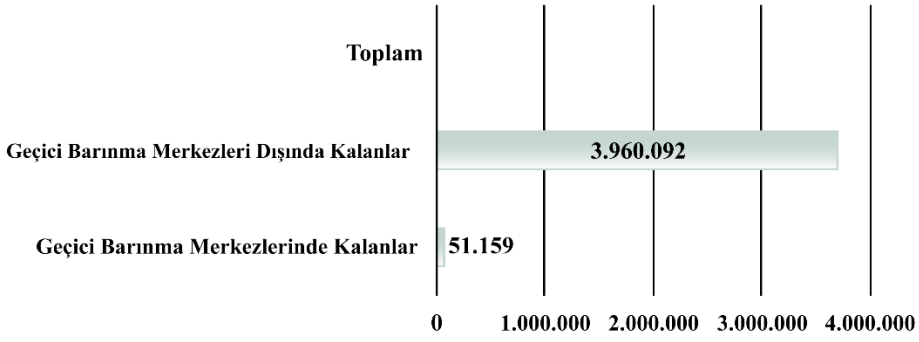
Şekil 3. Yıllara Göre Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler (2012-2022)

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, 2022.

Türkiye'de 2012 yılında 14.237 Suriyeli bulunmaktaydı. GİB (Göç İdaresi Başkanlığı)'in 2022 yılı rakamlarına göre ise Türkiye'de geçici koruma kapsamında 3.764.193 Suriyeli bulunmaktadır.

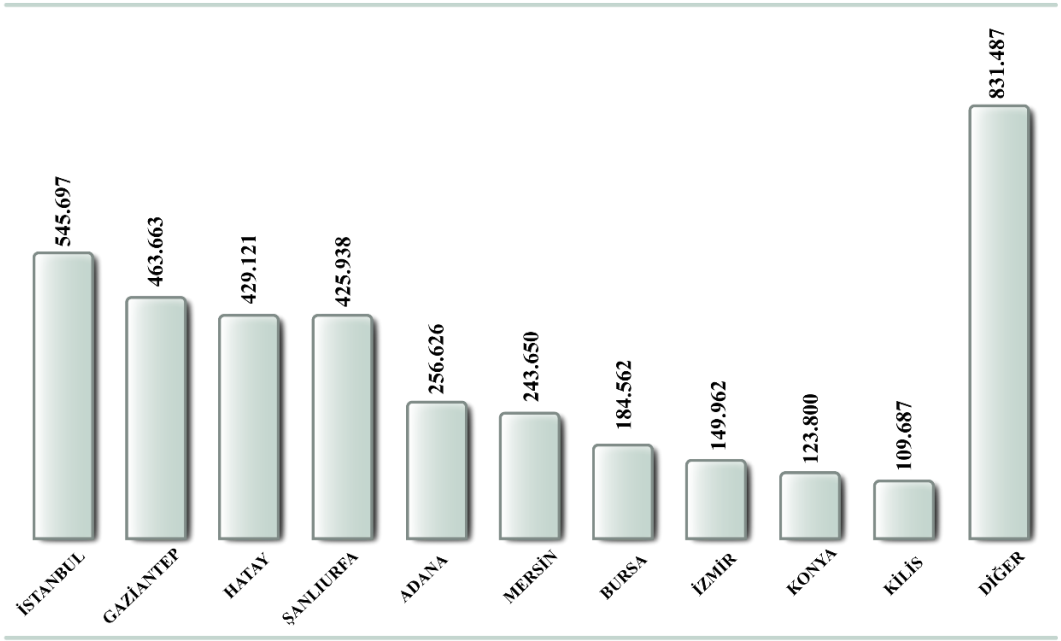
Şekil 4. Geçici Barınma Merkezi İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, 2022.

Türkiye'de bulundukları konuma göre; Adana'da 1, Hatay'da 3, Kahramanmaraş'ta 1, Kilis ve Osmaniye'de 1'er olmak üzere toplam 7 adet geçici barınma merkezi bulunmaktadır. Suriyelilerin geçici barınma merkezi içinde ve dışında kalma rakamlarına bakıldığında 2022 yılında Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu (3.690.092 kişi) geçici barınma merkezleri dışında kalmaktadır. Geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyeli sayısı ise 51.159 kişidir (GİB, 2022).

Şekil 5. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk On İle Dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, 2022.

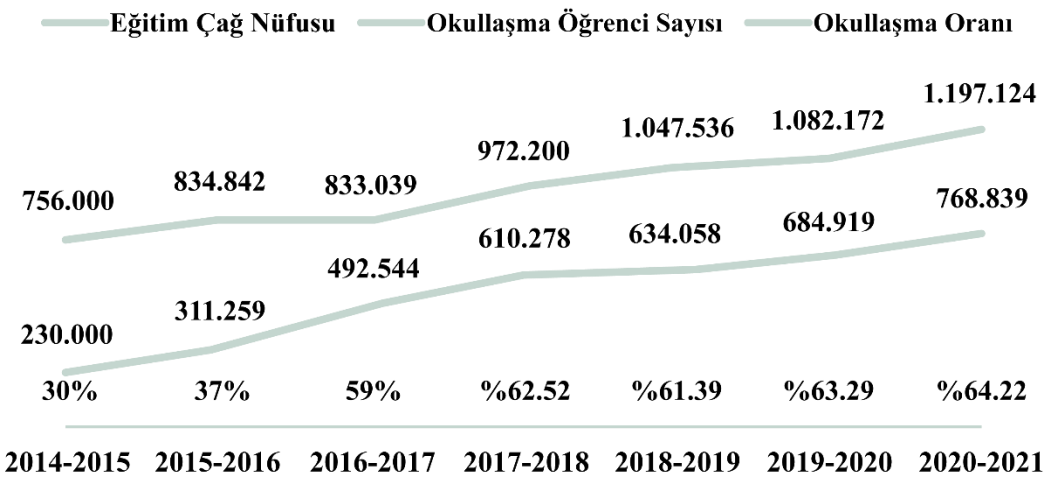
GİB'in 2022 yılı verilerine göre; Suriyelilerin ikamet ettiği şehirlerarası sıralamada ilk olarak yarım milyonu aşkın Suriyeli ile İstanbul (545.697) gelmekte,

Gaziantep (463.663), Hatay (429.121), Şanlıurfa (425.938) illerinde Suriyelilerin yoğun olarak ikamet ettikleri görülmektedir.

4.3. Türkiye'de Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Durumları

Türkiye'de 5-17 yaş aralığındaki eğitim çağındaki Suriyeli nüfus her yıl artış göstermektedir. Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2021- 2022 eğitim- öğretim yılı verilerine göre; Türkiye'de 5-17 yaş aralığındaki 1.124.353 Suriyeli, eğitim çağındaki nüfusu oluşturmaktadır (MEB HBÖGM, 2022). Aşağıdaki grafikte Türkiye'de yıllara göre eğitim çağındaki Suriyeli çocukların sayısı ve okullaşma oranları verilmiştir.

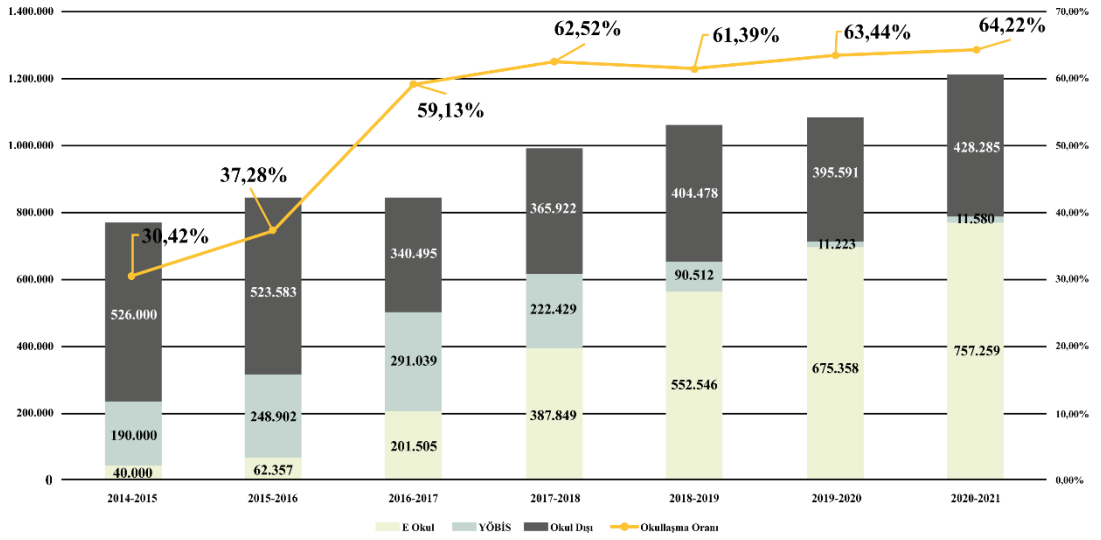
Şekil 6. Türkiye'de Yıllara Göre Suriyeli Eğitim Çağ Nüfusu ile Okullaşma Sayı ve Oranları

Kaynak: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı, 2020.

Türkiye'de yıllar içerisinde Suriyeli çocukların eğitime erişim oranları incelendiğinde her sene belirli oranlarda yükselme kaydedildiği görülmektedir. 2014-2015 eğitim-öğretim yılında % 30,42 olan okullaşma oranı 2020-2021 yılına gelindiğinde % 64, 22'dir. 2021 yılına gelindiğinde 428.285 Suriyeli çocuğun okul dışı kaldığı görülmektedir.

Şekil 7. Yıllara Göre Türkiye'de Eğitime Erişimi Sağlanan & Sağlanamayan Suriyeli Öğrenci Sayısı ve Oranları

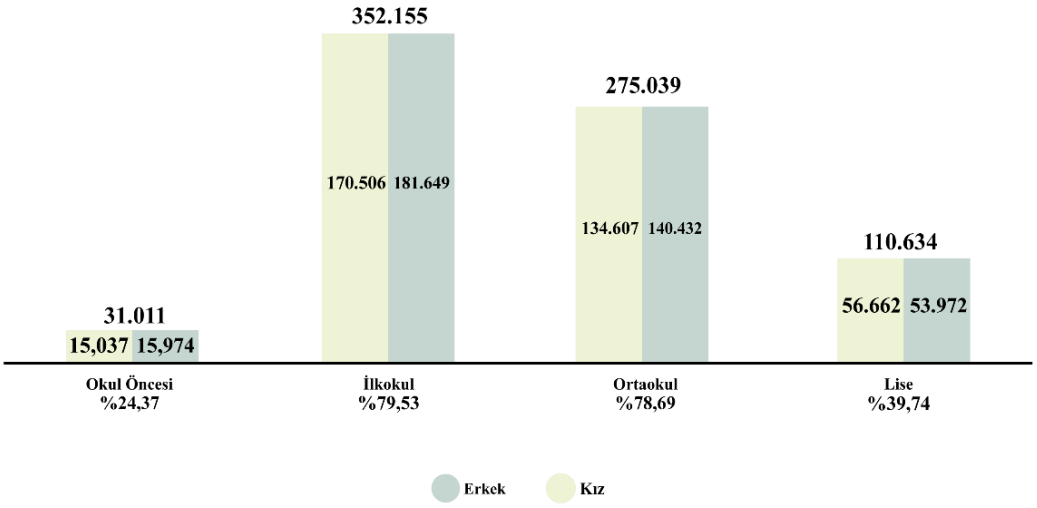
Kaynak: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı, 2020.

2014-2015 eğitim-öğretim yılında toplam 756,000 olan eğitim çağındaki nüfus içerisinden okullaşan öğrenci sayısı 230.000 iken, okula kayıt yaptıramayan öğrenci sayısı 526.000, okullaşma oranı ise % 30,42'dir. 2019 yılı itibarıyla okula kayıtlı olan 680 bin çocuk bulunmakta olup, 400 bin çocuk okul dışında kalmıştır. Bu sayı 2018-2019 okul yılına göre % 6,5; 2016-2017 okul yılına göre % 39'luk artış göstermiştir. Yıllar içerisinde okullaşma oranı artmış olsa da 2020-2021 eğitim-

öğretim yılına gelindiğinde sayıları toplam 1.197.124 olan eğitim çağındaki nüfusun yalnızca 768.839'u eğitime erişim sağlayabilmiş, 428.285 çocuk ise okul dışı kalmıştır. Okullaşma oranı ise % 64,22'dir.

UNICEF'e göre; sayıları 400.000'i geçkin okul dışı kalmış çocuk izolasyon, ayrımcılık ve şiddete karşı savunmasız kalmaktadır. Eğitim daha iyi bir gelecek, ülkelerinden kaçmak durumunda kalan çocuklar için normallik ve güvenlik duygusu için önemli kazanımlar sağlamaktadır (UNICEF, 2019).

Şekil 8. Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma

Kaynak: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı, 2020.

Suriyeli çocukların eğitim kademelerine göre okullaşma oranları değerlendirildiğinde; ilkokul seviyesinde % 79,5 oranında olan okullaşma oranı, ortaokul ve lise kademelerine göre daha yüksektir. Ortaokulda % 78,9 oranında olan okullaşma oranı lise seviyesine gelindiğinde önemli ölçüde azalarak % 39,7'ye

düşmektedir. Okullaşma oranın en az olduğu kademe ise % 24,3 ile okul öncesi eğitim kademesidir.

Lise kademesinde görülen okullaşma oranının azalmasının nedeni toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, erkek çocukların ise geçim sağlama rolleri nedeniyle işte çalışmaya başlamasıdır (Aksoy, 2020: 46). Çocuk yaşta evliliklerin kültürel ve yasal boyutta önüne geçilmesi özellikle kız çocukları için okullaşma oranlarında artma sağlayacak en önemli etkenlerden biridir.

Türkiye'de 2020-2021 eğitim-öğretim yılında 400.000'i aşkın Suriyeli çocuk eğitime katılamamıştır. Gencer'e göre; bu durum çocuklar açısından değerlendirildiğinde kendilerine yetebilecekleri (sosyal, ruhsal, kültürel, bilişsel ve fizyolojik açılardan) tam bir iyilik hali yaratılmasının sağlanması, toplumsal kabul süreçlerinin hızlandırılması ve toplumla bütünleşme sağlanması önünde bir engeldir (Gencer, 2017: 839).

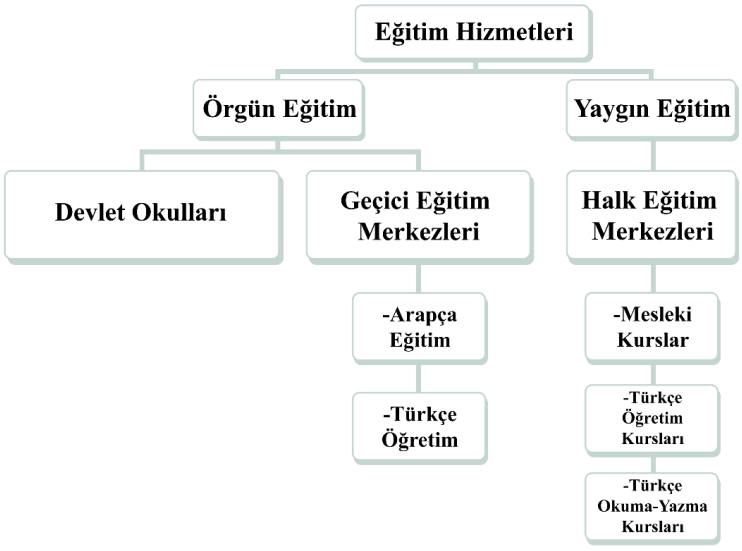
4.4. Türkiye'de Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik İzlenen Politikalar

Suriye'den Türkiye'ye yönelik kitlesel hareketliliğinin başlangıcı 2011 yılına dayanmaktadır. Suriyeliler ilk başta 'misafir' olarak görülmüştür. Erdoğan'a göre; 'misafir' kavramı belirli bir zaman dilimi aşıldığında sorunlar yaratacak bir hale bürünebilmektedir. 'Misafirliğin' hak olarak bir karşılığı bulunmamaktadır. Aksine göçmenler için sınırlayıcı, ötekileştirici, uyumun önünde engeller yaratan bir kavramdır. Erdoğan'a göre; Suriyelilerin göçüne ilişkin yaklaşımların hak temelli değil, merhamet ya da iyilik üzerinden yürütülüyor olması sorunları daha da katlayabilmektedir (Erdoğan, 2018:212-213).

Suriyelilerin Türkiye'ye gelişini takip eden yıllarda ise çocukların eğitim haklarına yönelik çeşitli politikalar yürütülmeye başlanmıştır. Türkiye'de 2014 yılında kapsamlı bir yasa çıkartılmıştır: "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)". Bu Yasa ile göçmenlerin hukuki statüleri belirlenmiştir. İlgili Yasa'ya ek olarak çıkartılan Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyelilere yönelik sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinin yanında eğitim hakkı da yer almıştır.

Türkiye, şu anda nüfusunun yaklaşık % 3' ünü oluşturan mülteci nüfusuna sahiptir. 2013-2014 eğitim- öğretim yılında, okul çağındaki Suriyeli mültecilerin tahminen % 70' i okula gitmiyordu. İlk zamanlar Türkiye'nin odak noktası kamplardaki Suriyelilere yardım etmek olmuştur. Günümüzde Suriyeli mültecilerin yaklaşık % 86' sı artık kentlerde bulunmaktadır. Kamplardaki eğitim Suriye müfredatından uyarlanmış ve dili Arapçadır. Kamp dışında, Suriyeli çocuklar Türkçe müfredatın öğretildiği örgün eğitime katılım hakkına sahiptir. Ancak, Suriyeli öğrencilerin eğitiminde dil problemi ve okula kayıt problemleri mevcuttur (Our World, 2015).

Tablo 5. Türkiye'de Suriyelilere Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmet ve Faaliyetleri

Kaynak: Emin, 2016; Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2022.

Türkiye'de Suriyeliler örgün eğitim kurumlarında ve yaygın eğitim kurumlarında eğitim almışlardır. Suriyeli öğrenciler için GEM'lerde ve devlet okullarında eğitimler verilmiştir. Suriyeli çocuklar devlet okullarında yalnızca Türkçe eğitim almışlardır. GEM'lerde ise Arapça eğitim almışlar, ilaveten Türkçe öğretimi yapılmıştır. Halk eğitim Merkezleri'nde ise yetişkinler için mesleki kurslar, dil öğretim kursları ve Türkçe okuma-yazma kursları eğitimi verilmiştir.

Geçici Eğitim Merkezleri, Türkiye'de kitlesel akından etkilenen il ve ilçelerde, öğrencilerin ülkelerinde yarım bırakmak zorunda kaldığı eğitimlerine devam edebilmeleri, Türkiye'de eğitimlerine devam etmeleri halinde ise sene kaybını önleme amacıyla faaliyetlerini yürütmektedir. GEM'lerin 2014/21 sayılı genelge ile barınma merkezleri dışında da açılması öngörülmüştür. Böylelikle 2014 yılı itibariyle öğrencilere yönelik hem kamp içinde ve dışında GEM'lerde hem de devlet okullarında eğitim hakkı tanınmıştır (Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2014).

2017 yılına gelindiğinde "Yabancı Uyruklu Öğrenciler" konulu genelge ile GEM'lerin kapatılması ve geçiş için hazırlıkların tamamlanması öngörülmüştür (MEB,2017a). GEM'lerin kapatılma kararında etki eden durum ise Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı oluğu düşüncesi ve GEM'lerin öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayamaması olmuştur.

MEB Müsteşar yardımcısı Ercan Demirci:

"Suriyelilerin kalıcı oldukları anlaşıldığı için Geçici Eğitim Merkezleri'nin ihtiyacı karşılamadığını, tedrici olarak GEM'leri kapatmayı hedeflediklerini belirtirken 2015 yılıyla beraber artık geri dönecekler üzerinden şekillenen eğitim

paradigmasının çöktüğünü, bakanlık bünyesinde yapılanların masaya tekrar yatırıldığını ve sonuç olarak GEM'lerde verilen eğitim Arapça eğitim olduğu için bu çocukların Türkiye'de eğitim sistemi içerisinde hareket etmeleri, yükselmeleri ve gelecekte hayata tutunacakları mesleklere ulaşmalarının mümkün olmadığını, bu nedenle Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonuyla alakalı kapıları sonuna kadar açtığını'' ifade ediyor ve '' Suriyeli çocukların okullara beklenenin üzerinde ilgi gösterdiğini" de ifade etmiştir (Tanrıkulu, 2018: 2595).

GEM'lerden devlet okullarına geçilmesi, Suriyeli çocukların MEB'e bağlı okullarda eğitim almaları, bütünleştirici okul iklimleri oluşturulmasında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak okul personellerinde bütünleştirici okul iklimleri oluşturulmasına dair olumsuz ve Suriyeli çocuklara yönelik dışlayıcı tutumların varlığı uygulamada bu kültürün benimsenmemiş olduğunu göstermektedir. 2014/21 sayılı Genelgede yer aldığı üzere; öğrencilerin uyum problemlerine yönelik olarak tedbirlerin sağlanması kararlaştırılmıştır.

Aradan geçen 2 yıl sonrasında, Millî Eğitim Bakanlığı 2016 yılında yeni bir yol haritası belirlediğini duyurmuştur. Suriyeli öğrencilerin okul ortamlarında ayrım, dışlama ve suçlamalarla karşılaşmamaları için okul yöneticileri, öğretmenler ve diğer personellerin farkındalıklarının arttırılması amacıyla hizmet içi eğitim verilmesini öngörmüştür. Ayrıca eğitim haklarından uzun bir süre uzak kalan ilkokul ve ortaokul seviyesindeki öğrencilerin akademik becerilerini desteklemek amacıyla hafta sonu, yarıyıl ve yaz tatillerinde başta Türkçe dersi olmak üzere ilave kurslar almaları öngörülmüştür (MEB, 2016).

2016 yılında Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak, göç ve acil durumlarda eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmeye yönelik 'Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı' kurulmuştur. Bunun yanında Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenimini desteklemek ve topluma uyumlarını arttırmak amacıyla Hayat Boyu

Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Halk Eğitim Merkezleri'nde Suriyeli öğrenciler için Türkçe kursları açılmıştır (MEB, 2020; Coşkun ve Emin, 2018:8). Suriyelilere yönelik olarak örgün eğitim faaliyetleri yanında yaygın eğitimde Halk Eğitim Merkezleri'nde çeşitli kurslar bulunmaktadır. Suriyeliler için mesleki kurslar, Türkçe öğretimi kursları ve Türkçe okuma-yazma alanlarında kurslar mevcuttur. Göç ve Acil Durumlar Eğitim Daire Başkanlığı'nın 2022 yılı verilerine göre; 2014-2019 yılları arasında kurslara katılım oranları şu şekildedir: 410.110 kişi Türkçe öğretim kursuna, 62.758 kursiyer ise Türkçe okuma-yazma kurslarına katılım göstermiştir.

UNESCO'ya göre; kapsayıcı eğitimin temelinde öğrenenlerin farklı gereksinimleri, onların eğitime, kültüre ve topluma katılımının arttırılması ve eğitim sistemi içindeki ayrımcılığın azaltılması yer almaktadır. Kapsayıcı eğitim farklı ırktan, inançtan, etnik yapıdan ve sosyal gruplardan öğrencilere eşit eğitim fırsatları oluşturmayı amaç edinen bir yaklaşımdır. Bu anlamda sosyal, kültürel, eğitimsel, yaşamsal aktivite ve fırsatlara eşit düzeyde erişimde zorluklarla karşılaşan tüm çocukların diğer akranlarıyla beraber eğitim alma hakkına vurgu yapmaktadır. MEB 2016-2017 yılları arasında bu yaklaşımdan hareketle sınıfında yabancı uyruklu öğrenci bulunan öğretmenlerin eğitimine yönelik projeler gerçekleştirmiştir (MEB,2017b).

Türkiye'de 2021 yılında sayıları 1,7 milyona varan Suriyeli çocuk bulunmaktadır. 2017 yılından beri Suriyeli çocukların devlet okullarında eğitim alması amaçlanmaktadır. UNICEF, MEB'in katılım hedefine nakit transferi gibi iş birlikleriyle farklı şekillerde destekte bulunmaktadır. Ayrıca Suriyeli gönüllü eğitimciler ve sivil toplum ortakları ile Suriyeli öğrencilerin okula kayıt ve devamlarını artırmak amacıyla iş birlikleri yapmaktadır. UNICEF'in yapmış olduğu iş birlikleri arasında "Okula Dönüş Kampanyası", "Hızlandırılmış Öğrenme Programı ve "Türkçe Dil Kursları" bulunmaktadır (UNICEF, 2018c).

Türkiye'de Suriyeli ve diğer göçmen çocuklara yönelik olarak çeşitli eğitim projeleri yürütülmektedir. Sığınmacı ve mülteciler için eğitime erişimde maddi destek sağlamak amacıyla 2017 yılında AB, ABD ve Norveç'in finansmanını üstlendiği, uygulayıcı ortak olarak ise MEB, UNICEF, Kızılay, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler tarafından yürütülen Şartlı Eğitim Yardımı, Suriyeli öğrencilerin eğitime erişimleri ve entegrasyonunu arttırmak amacıyla 2016 yılında AB'nin finansmanını üstlendiği ve MEB'in uygulayıcı olduğu Pictes 1, 2018 yılında Pictes 2 olmak üzere Pictes projesi, Suriyeli ve Türk öğrencilerin eğitim ve istihdam olanaklarını arttırmak amacıyla AB'nin finansmanını üstlendiği ve yine MEB'in uygulayıcısı olduğu birinci etabı 2017, ikinci etabı 2021 yıllarında gerçekleştirilen Seup projeleri yer almıştır.[6]

[6] Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (YŞEY). Detaylı bilgi için bknz. https://www.unicef.org/turkey/sartli-egitim-yardimi-programi-sey

Mesleki Eğitim Yoluyla Sosyal ve Ekonomik Uyum (SEUP). Detaylı bilgi için bknz. https://www.itohaber.com/haber/guncel/220448/ab_destekli_projeyle_once_mesleki_egitim_sonra_da_is_verilecek.html

Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi (PICTES). Detaylı bilgi için bknz. http://pictes.meb.gov.tr/www/projemiz/icerik/36

Tablo 6. Türkiye'de Mülteci Çocuk ve Ailelere Yönelik Uygulanan Projeler

Proje	Yıl	Amaç	Uygulayıcı	Finansman	Proje Faaliyetlerine Katılan kişi sayısı
Yaygın Eğitim Programları (YEP)	2018	Hızlandırılmış Eğitim Desteği (HEP), Türkçe Dil Kursları, Ev Ödevi Desteği	UNICEF, MEB, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Belediyeler, Kızılay, STK'lar	AB	60.707 öğrenci
Hızlandırılmış Eğitim Programı (HEP)	2018	Okula Dönüş	HBÖGM, UNICEF	AB	29.037 öğrenci
Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (YŞEY)	2017	Eğitime erişimde maddi destek ve okula devamlılık	MEB, UNICEF, Kızılay, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler	AB, ABD, Norveç	625.000 öğrenci
Mesleki Eğitim Yoluyla Sosyal ve Ekonomik Uyum (SEUP)	2017	Eğitim ve istihdam	MEB	AB	6.300 öğrenci
Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi (PICTES)	2016	Eğitimde entegrasyon	MEB	AB	896.652 (eğitici personeli ve öğrenci) 208 (aile)
Sosyal Uyum Yardımı (SUY)	2016	Engelli ve bakıma muhtaçlara nakit desteği	Türk Kızılay, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, IFRC	ECHO	1.513.736 birey

Kaynak: UNICEF, 2018d; UNICEF, 2021; UNICEF, 2022b; Türk Kızılay Göç Hizmetleri Direktörlüğü, 2021; Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, 2021; PIKTES, 2021; Dünya, 2021.

Yürütülen projelerin faaliyetlerini daha detaylı olarak ele alacak olursak öncelikle MEB'in AB uyum sürecinde[7] Suriyeli çocuklara yönelik gerçekleştirdiği projelerden biri olarak 'Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi' (PICTES) ile Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine uyumunun sağlanması, eğitime erişimin ve kalitesinin arttırılması, eğitimciler ve eğitim kurumlarının operasyonel kapasitelerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Aygen, 2019:267). Proje faaliyetleri arasında öğrencilere Türkiye'deki ders müfredatını takip edebilmeleri için Türkçe dil eğitimi ve anadillerinde iletişim kurabilmeleri amacıyla Arapça dil eğitimi yer almaktadır. Proje kapsamında toplamda 4.676 öğrenci Arapça Dil Eğitimi almış, 473.404 öğrenci Türkçe Dil Eğitimi almıştır (PIKTES, 2021).

Ayrıca projede öğretmen eğitimleri, Okul ve GEM'lerde güvenlik ve temizlik personellerinin sağlanması, öğrencilere kitap ve eğitim materyalleri temini, çocukların okula ulaşımı, destekleme kursları, telafi kursları, Türkçe dil sınavı sistemi, rehberlik faaliyetleri ve idari ve diğer personeller için eğitimler bulunmaktadır (MEB, 2017c). PICTES ile toplam 5.862 öğretmen ve okul yöneticisi eğitim almıştır. Çocuklara (308.617) psikososyal destek sağlanmıştır. Sosyal uyum faaliyetleri (7.128 Suriyeli/ 1.436 Türk) düzenlenmiştir. 2.283 okula ekipman desteği sağlanmıştır ve 10.004 öğrenciye mesleki ve teknik eğitim bursu verilmiştir (PICTES, 2021).

Bunun yanında "Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı" (YŞEY) ile Suriyeli ve diğer mülteci çocukların okula devamlılığının sağlanması amaçlanmıştır.

---

[7] MEB'in AB uyum sürecinde uyguladığı projelerden bazıları şunlardır: Fatih Projesi, Okuyan Üreten Türkiye Projesi, Eğitim Bilişim Ağı (EBA), Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi (ETCEP), Hayat Boyu Öğrenme Projesi. Detaylı bilgi için bknz. Murat Aygen, "Devlet Eylemi Olarak Kamu Politikaları: Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'nin Eğitim Politikası" (2019), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(2), 259-276.

2017 yılında çocukların eğitimlerini desteklemek amacıyla uygulanmaya başlanan program aile üyelerinin sosyal güvencesi bulunmayan kişilerden oluştuğu çocuklara yönelik olarak sunulmaktadır. Programdan yararlanmak için çocukların okula ayda % 80 ya da üzerinde devamlılık göstermesi öngörülmüştür (Mülteciler Derneği, 2021). Eğitime erişim ve devamlılığın sağlanmasının amaçlandığı projeden 625.000 öğrenci yararlanmıştır (Türkiye Ülke Bölümü 2021-2022 Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı).

Suriyeli öğrencilerin eğitimlerinde bir diğer önemli nokta ise okullaşamamadır. Türkiye'de örgün eğitime, okula devam edemeyen en kırılgan grupta yer alan mülteci çocuklar için 2018 yılında, AB finansmanlığında Yaygın Eğitim Programları (YEP) projesinin uygulanması öngörülmüştür. Proje Hızlandırılmış Eğitim Programı (HEP), Türkçe Dil Kursu, Ev Ödevi Desteğinden oluşmaktadır. 2021 yılında 60.707 öğrenci bu hizmetlerden yararlanmıştır. Hızlandırılmış Eğitim Programına 2021 yılına kadar toplamda 29.037 öğrenci katılmıştır.

HEP hiç okula gitmeyen, okulu bırakan ya da telafi eğitimle okula devam etmesi gereken Suriyeli ve diğer mülteci çocukları kapsayan bir programdır. Program bünyesinde eğitime katılamayan 10-18 yaş aralığındaki çocuklar belirlenerek Halk Eğitim Merkezi'nde hızlandırılmış eğitime dahil edilmektedir. Sonrasında ise çocukların örgün eğitime devamlılığının sağlanması amaçlanmaktadır. 18 ilde 90 Halk Eğitim Merkezinde uygulanmaktadır. Unicef'in 2022 verilerine göre; programdan 36.000 çocuk yararlanmıştır (UNICEF, 2022b).

AB, mülteci çocukların okullaşma oranlarını arttırmayı amaçlayan UNICEF'in bir yaygın eğitim programına insani yardım için 10 milyon Euro katkı sağlamıştır. Türkiye'de 17 ilde örgün ve yaygın eğitime öğrencilerin erişimlerinin sağlanması, okula gitmeyen tahmini 65.000 Suriyeli ve diğer mülteci çocuğa destek

sağlanması hedeflenmiştir. UNICEF Avrupa ve Orta Asya Bölge Direktörü Afshan Khan, "Avrupa Birliği tarafından desteklenen Türk Hükümeti ile ortaklaşa yürütülen bu program, on binlerce çocuğun ve gencin hayatında muazzam bir etkiye sahip olacak" şeklinde ifade etmiştir (UNICEF, 2019).

Türkiye'de eğitim dışı kalan çocukların tespit edilerek okula geri dönüşlerinin sağlanması, mülteci çocukların eğitime kazandırılması ve kayıp nesil olmalarının önlenmesi en önemli konulardan biridir. Eğitim dışında kalan 400.000' i aşkın Suriyeli çocuk vardır. Türkiye'de okullaşamayan tüm çocukların takibinin yapılması ve örgün eğitime katılımlarının sağlanmasına dair projelerin arttırılması gerekmektedir.

Yaygın Eğitim Programı kapsamındaki diğer bir bileşen Türkçe Dil Kurslarıdır. Unicef'in 2021 verilerine göre; Türkçe Dil kurslarından 22.033 öğrenci yararlanmıştır (UNICEF, 2021). Ayrıca Suriyeli öğrencilerin dil öğretiminde ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde olup Türkçe dersi becerilerine ilişkin istenen düzeyde becerilerin gelişmiş olmamasına yönelik olarak 2019 yılı Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk döneminde "Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları" konulu genelge çıkartılmıştır. Uyum sınıfları 3. Sınıftan 12. sınıfa kadar açılabilmektedir. 2 dönem uyum sınıflarına kayıtlı olup Türkçe Yeterlilik Sınavında başarı sağlayamayan öğrenciler; ilkokullarda yetiştirme programına, ortaokul ve ortaöğretim seviyeleri için destekleme ve yetiştirme kursları veya Bakanlık tarafından açılan dil kurslarına katılabilmektedirler.

"Mesleki Eğitim Yoluyla Sosyal ve Ekonomik Yardım" (SEUP) projesi ile ise Suriyeli ve Türkiyeli öğrencilere meslek eğitimi verilmesi ve sonrasında istihdam yaratılması amaçlanmıştır. 2017 yılında AB'nin 50 milyon Euro finansmanlığında başlanan proje ilk etapta Gaziantep, Hatay, Adana, Bursa, Hatay, İstanbul, Kilis, Mersin ve Şanlıurfa'da uygulanmıştır. Toplamda 6.300 öğrenci yararlanmıştır. 2022-2023 yılı için projenin 2. etabına 7 il daha eklenmiştir (MEB, 2022; İTO, 2022).

"Sosyal Uyum Yardımı" (SUY), Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Ofisi (ECHO) finansmanlığında yardıma ihtiyacı olan kırılgan gruptaki bireylere nakit desteği sağlamaktadır. Proje kapsamında ağır engelli ve bakıma muhtaç bireylere ek ödemeler yapılmaktadır. Programdan Türkiye'de bulunan Suriye, Irak, Afganistan ve İranlı mülteciler yararlanmaktadır. 2021 yılında 243.604 hane yararlanmıştır (Türk Kızılay, 2021).

Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitime devamlılık sağlamaları, sosyal uyumlarının arttırılması, Arapça ve Türkçe dil eğitimleri, okul dışı kalan çocukların eğitime kazandırılması, mesleki eğitimler verilerek istihdam sağlanması noktalarında projeler hayata geçirilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmanın konusu ‘Suriye kitlesel göçü ile Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmen çocukların Türkiye’deki eğitim durumları’dır. Kitlesel göçlerde insan haklarının ihlal edilmesi nedeniyle pek çok sayıda insan ülkesini terk etmek durumunda kalmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca birçok kitlesel göçler meydana gelmiştir. Türkiye, en son çok sayıda insanın aralarında yer aldığı kitlesel göç olan Suriye kitlesel göçü ile dünyada Suriyelilerin en fazla sayıda olduğu ülkedir. Türkiye ayrıca ‘göç ülkesi’ ve göçmenlerin Avrupa’ya geçişleriyle ‘geçiş ülkesi’ özelliklerini barındırmaktadır. Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koymuş olduğu şerh ile Türkiye’deki uluslararası koruma biçimlerinden biri olan mülteci koruma biçimi sadece Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkelerden Türkiye’ye sığınma başvurusunda bulunanlara tanınmaktadır. Dolayısıyla kitlesel göçle Türkiye’ye sığınan Suriyelilere hukuki statü olarak ‘geçici koruma’ verilmiştir. Göçmenlere yönelik düzensiz göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kavram ve tanımlamaların sığınma devletinde koruma ihtiyacı olan insanların deneyimlerinden ziyade hukuki ve politik unsurlar üzerinden gerçekleştiği dikkat çekmektedir.

Göçmenler arasında kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özel gereksinimli ve lgbtiq+ bireyler toplumsal eşitsizliğin ve dezavantajlılığın daha çok hissedildiği göçün riskli grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişiler için ‘göçmen’ olmalarıyla ayrıca bir ötekileştirme söz konusudur. Kadınlara özgü göç etme nedenleri arasında ataerkil toplum yapısı, kalıplaşmış cinsiyet rolleri yer almaktadır. Kadınlar göç sürecinde genellikle çeşitli şiddet biçimleriyle karşılaşmaktadır. Göçmen kadınlar cinsel şiddet, kültürel uygulamalar yoluyla ortaya çıkan şiddet biçimleri gibi çeşitli şiddet biçimlerine maruz kalmaktadır. Göçmen kadınların hukuki statülerine bağlı olarak, karşılaşılan şiddete ilişkin haklarını ararken belgeli ya da belgesiz göçmen olmalarının hak arayışlarına yansıdığı görülmektedir. Uluslararası koruma ya da geçici koruma ve

kimlik kartlarına sahip olmayanlar sağlık ve sosyal hizmet imkanlarından yoksun kalmaktadır.

Lgbti+lara özgü göç etme nedenleri ise bulundukları ülkede cinsel kimlikleri ve cinsel yönelimleri nedeniyle karşılaştıkları ayrımcılıktır. Diğer bir değişle lgbti+ların karşılaştığı heteroseksizm, cinsel kimlik ve yönelimlere karşı toplum ve devlet baskısı, olumsuz tutum ve davranışlar insani güvenlik algılarına zarar vererek göçe zemin hazırlamaktadır. Cenevre Sözleşmesi'nde 'belirli bir gruba mensubiyet' şeklinde bu kriter yer almaktadır. Homofobik, transfobik tutumların yanında göçmen olmaları yönüyle zenofobik ve ırkçı muameleler dezavantajlılık durumlarını daha da arttırmaktadır. Heteroseksizm, cinsiyetçilik, ırkçılık gibi unsurlar topluluklar, ilişkiler üzerinde belirli roller, kalıplar, kısıtlamalar ve ön yargılar oluşturan yapılar olarak insanların göç sürecine etki etmektedir.

Çocuklar ise toplumdaki en savunmasız ve hassas gruplar olarak kabul edilmektedir. "Göçmen" ve "çocuk" olmaları Suriyeli çocuklar için dezavantajlılık oluşturmaktadır. Suriyeli çocukların topluma entegre olmaları noktasında eğitim kilit bir noktadadır. Eğitim göçmen çocuklar için güven duygusu, normallik, sosyallik, dil öğrenimi, iletişim kurma ve bağımsızlık gibi noktalarda yetkinlikler sağlamaktadır.

Göçmen çocuklar için okullar sağlamış olduğu bilgi ortamından daha fazlasını ifade etmektedir. Bilginin yanında sosyalleşme, bütünleşme ve güvenlik imkânı sağlayarak çocukların ihtiyaçlarının giderilmesini destekleyen kurumlardır (Sakız,2016).

Suriyeli çocuklar Türkiye'de örgün eğitim kurumlarında ve yaygın eğitim kurumlarında eğitim hizmetleri almaktadır. Örgün eğitim olarak geçici eğitim merkezleri ve devlet okullarında göçmen çocuklar eğitim almışlardır. Suriyeli çocuklar devlet okullarında yalnızca Türkçe eğitim almışlardır. GEM'lerde ise Arapça

eğitim almışlar, ilaveten Türkçe öğretimi yapılmıştır. Yaygın eğitimle halk eğitim kurumlarında mesleki kurslar, Türkçe okuma-yazma kursları, Türkçe dil kursları verilmiştir. Suriyeli çocuklara yönelik olarak savaşın ilk yıllarında Türkiye'de GEM'lerde eğitim verilmiştir. Sonrasında kalıcılık üzerine yaklaşımlarla 2014 yılı itibariyle devlet okullarında da eğitim verilmeye başlanmıştır. 2017 yılında ise GEM'lerde Arapça eğitim verilmesi, GEM'lerin artık ihtiyacı karşılamadığı düşüncesi, göçmen çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanması ve göçmenlerin geri dönecekleri düşüncesi üzerinden şekillenen eğitim politikalarının yerini kalıcılığa bırakmasıyla beraber GEM'lerin kapatılması kararlaştırılmıştır.

Halk Eğitim Merkezlerindeki kurslarla göçmenlerin dil öğrenmeleri desteklenmiştir. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı olarak 2016 yılında Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı kurulmuştur.

Türkiye'de Suriyeli çocuklara yönelik uygulanan eğitim projeleri AB, ABD, Norveç, ECHO gibi finansörlerin ve Türkiye'deki MEB, UNICEF, Kızılay, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının iş birliği çerçevesinde hayata geçirilmiştir. Uygulanan başlıca projeler incelendiğinde; 'Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonlarının Sağlanması Projesi' (PICTES) ile eğitime erişimin sağlanması ve dil öğretimi amaçlanmıştır. 'Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı' (YŞEY) ile çocuklara okula devam sağladıkları takdirde nakit desteği sağlanarak okula devamlılığın sürdürülmesi amaçlanmıştır. 'Mesleki Eğitim Yoluyla Sosyal ve Ekonomik Uyum Projesi' (SEUP) ile gençlere eğitim verilerek sonrasında istihdam olanakları yaratılmıştır. Okul dışı kalan göçmen çocukların 'Yaygın Eğitim Programları' ile okula geri dönüşlerinin sağlanması amaçlanarak Halk Eğitim Merkezleri'nde telafi dersler ve Türkçe dil kursları verilmiştir. Sonrasında çocukların örgün eğitime devamlılığı amaçlanmıştır. Ayrıca engelli ve bakıma muhtaç bireylerin bulunduğu ve çok çocuklu olan hanelere sosyal yardımlar sağlanmıştır.

Suriyelilerin Türkiye'ye göçünün ilk yıllarında Türkiye'de Suriyelilere yönelik olarak misafir kavramı üzerinden inşa edilen geçiciliğe dayalı politikalar, göçmenlerin topluma entegre olmalarında olumsuz etkiler yaratmıştır. Örneğin 2011 yılında başlayan göçün ardından eğitimde ancak 2014 yılında kapsamlı politikalar üretilebilmeye başlanarak Suriyeli çocukların devlet okullarında eğitim almaları öngörülmüştür. Entegrasyon sağlanması noktasında göçmen çocukların Türkçeyi bilmemeleri temel bir problem olarak yer almaktadır. Bu durum eğitime katılımları, akademik gelişimlerinde karşılaşılan başlıca bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde göçmen çocuklar okul ortamına erişim sağlayamadan başka sorunlarla karşılaşmakta, çocuk yaşta evlilik, çocuk işçiliği, dil sorunu, uyum sorunu vb. gibi sorunlar okula devamsızlık/terk olarak yansımaktadır. Türkiye'de 2021 yılında 428.285 Suriyeli çocuk okul dışı kalmıştır.

Mart 2020'de pandemi olarak duyurulan Covid-19 hastalığı ise tüm dezavantajlı gruplar için eşitsizliği daha da derinleştirirken Suriyeli çocukların eğitimlerine de bu durum yansımıştır. Çocukların uzaktan eğitime erişim sağlayacak teknolojik imkanlardan yoksun olmasıyla eğitim-öğretim hayatlarında ekstra güçlükler meydana gelmiştir. Suriyeli çocukların eğitiminde Türkçe öğretimi, okullardaki tutum ve davranışlar, sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunlar, öğretim materyalleri noktalarında problemler var. Pandemi ile ise uzaktan eğitimde kullanılan teknolojik imkanların yetersizliği noktalarında problemler meydana gelmiştir. Ayrıca erken yaşta ve zorla evlilikler, çocuk işçiliği, entegrasyon sorunu göçmen çocuklar için her zaman eğitimin önünde birer tehdittir.

Türkiye'de dezavantajlı grup olarak Suriyeli göçmen çocukların eğitim durumlarının değerlendirildiği bu çalışma kapsamında Suriyeli çocukların eğitim sorunlarının çözümüne yönelik öneriler şu şekilde belirlenmiştir:

- Eğitim fakültelerinde göç ve acil durumlarda çocukların eğitimlerini desteklemek amacıyla ‘acil durumlarda eğitim’e yönelik dersler verilebilir,

- Okula gidemeyen kız çocuklarının erken yaşta ve zorla evlendirilmesi, pandemide hasta bakım rollerinin kadın ve kız çocuklara yüklenmesi, kadınlara yönelik şiddetin artması gibi durumların önüne geçmek amacıyla Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar gereklidir,

- Öğretmenlere yönelik mülteci eğitimine dair hizmet-içi eğitimler arttırılmalıdır,

- Öğretmen, idareci, veli ve yerli halkın Suriyelilere yönelik ayrımcı tutumlarının önlenmesi amacıyla bütünleştirici okul iklimleri oluşturulmasını sağlamak amaçlı faaliyetlerde bulunulmalıdır,

- Üniversitelerde Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde ‘Yabancılara Yönelik Türkçe Öğretimi’ dersleri sadece teorik olarak değil, öğretmenlerin yabancı öğrencilerle bir arada bulunduğu atmosferler yaratılarak uygulamalı staj şeklinde verilebilir,

- Öğrencilerin okula devamlılığını sağlayacak nakit ve kırtasiye malzemeleri noktasında yardımlar sağlanmalıdır,

- Öğrencilere yönelik sosyal ve psikolojik destek hizmetleri sunulmalıdır,

- Okul dışı kalan çocukların tespiti ve neden okulu bıraktıklarına dair araştırmalara ihtiyaç vardır,

- HEP (Hızlandırılmış Eğitim Programı) gibi projelerin devamlılığı sağlanarak okul dışı kalan tüm çocuklara ulaşım hedeflenmelidir.

Sonuç olarak Suriyeli göçmen çocukların eğitim haklarına erişim sağlayamamaları gelecekleri noktasında tehdit oluşturan en önemli durumlardan biridir. Okul dışı kalmak dezavantajlılık durumlarını daha da arttırmaktadır.

Özetle, bu tez çalışmasında Suriye kitlesel göçü ile Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmen çocukların Türkiye'deki eğitim durumları ele alınarak çeşitli uygulamalar, güncel gelişmeler ve politikalar incelenmiş, değerlendirme yapılmış ve çeşitli çözüm önerileri getirilmiştir. Pandemi konusu da ele alındığından bu durum çalışmaya ayrıca katkı sağlamıştır. Bunlara ek olarak; Türkiye'de göçmen çocukların eğitimi üzerine literatür taraması ayrı bir başlık altında ele alınarak konuyla ilgili diğer örnek teşkil edecek çalışmalar da değerlendirilmiştir. Yabancı literatür ve kaynaklar da incelenerek detaylı bir araştırma yapılmış, bu durum ise konunun farklı perspektiften ele alınmasına katkıda bulunmuştur. Böylece tez daha kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu tez çalışması konunun kapsamlı olarak ele alınması ve yukarıda diğer belirtilen hususlar sebebiyle literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (Vol. 1). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

(AFAD) T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*.

Akbaş, E. ve Topçuoğlu, R. A. (2009). "Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *20*(1), 95–104.

Aksoy, E. (2020). "Türkiye'de Suriyeli Göçmen Çocukların Okullaşma Durumları". *Akademik Hassasiyetler*, *7*(14), 37–51.

Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim". *Journal of International Social Research*, *5*(20).

Akyüz, E. (2012). *Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması*. Ankara: Pegem.

Alsancak, F. ve Kutlu, İ. (2020). "Çifte Mağduriyetin Özneleri Olarak Engelli Mültecilere İlişkin Bir İnceleme". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *15*(2), 590–598.

Alshirah, M. (2020). *Türkiyedeki Suriyeli mültecilerin entegrasyon sorunları: Türkçe eğitimi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.

Arab Center Washington DC. (2020). *Loss of a Generation: The Education of Syria's Refugee Children*, https://arabcenterdc.org/resource/loss-of-a-generation-the-education-of-syrias-refugee-children/#:~:text=Despite%20the%20heavy%20push%20for,a%20mandate%20for%20humanitarian%20agencies., Erişim Tarihi: 21.08.2022.

Atasü-Topçuoğlu R. (2013). *Türkiye'de Göçmen Çocuklarin Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hizlı Değerlendirme Araştırması*. IOM.

Aydoğmuş, A. Y. (2017). "Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır Dışı Edilmesi". *Milletlerarası Hukuk Bülteni, 37*, 141–169.

Aygen, M. (2019). "Devlet Eylemi Olarak Kamu Politikaları: Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'nin Eğitim Politikası". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29*(2), 259–276.

Bayır, Ö.G. (2019). "Dezavantajlı Gruptaki Çocuklarla Eğitim Süreci: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri". *Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*, 451-464.

BBC News. (2020). *Coronavirus: Angfer as migrants sprayed with disinfectant in India,* https://www.bbc.com/news/world-asia-india-52093220, Erişim Tarihi: 09.06.2021.

Betts, A. (2009). *Forced migration and global politics*. Oxford, Wiley-Blackwell.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi., (2006).

Bozbeyoğlu, E. (2015). "Mülteciler ve İnsan Hakları". *Moment Dergi*, *2*(1), 60–80.

Bozdağ, F. (2020). COVİD-19 ve zenofobi. *7. Uluslararası Sosyal Beşeri ve Eğitim Bilimleri Kongresi*. İstanbul: Güven Plus Grup Danışmalık A.Ş. Yayınları

Bozkurt, A. (2020). "Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Süreci ve Pandemi Sonrası Dünyada Eğitime Yönelik Değerlendirmeler: Yeni Normal ve Yeni Eğitim Paradigması". *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, *6*(3), 112–142.

Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP). (2021). *Türkiye Ülke Bölümü 2021-2022*, https://reliefweb.int/report/turkey/regional-refugee-and-resilience-plan-3rp-turkey-country-chapter-2021-2022-entr, Erişim Tarihi: 19.09.2022

(BRYCS) Bridging Refugee Youth & Children's Service. *Back to School: Challenges and Strengths of Refugee Students*, https://brycs.org/schools/back-to-school-challenges-and-strengths-of-refugee-students/, Erişim Tarihi: 18.08.2022

Burcu, E. (2015). "Türkiye'de Yeni Bir Alan: 'Engellilik Sosyolojisi' ve Gelişimi." *Sosyoloji Konferansları*, (52), 319-341.

Buz, S. (2007). "Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *18*(2), 37–50.

Çağlar, A. ve Onay, A. (2015). Entegrasyon/uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz. İçinde *Göç ve Uyum*. London: Transnational Press London.

Çağlar, T. (2019). "Sığınmacı-Göçmen LGBTİ'ler ve Sosyal Hizmet". İçinde *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*, London:Transnational Press London.

Caillods, F. (1998). *Education Strategies for Disadvantaged Groups: Some Basic Issues. IIEP Contributions.*

Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, Bülent Uğur Bal- İbrahim Akbulut çev., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cebeci, M. (2015). "Sosyolojik Açıdan Göç ve Göçmenlerin Sosyal Kültürel Entegrasyonları: Kavramsal Bir Çalışma". *Disiplinler Arası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu, Canatan K. v.d. (Edt.), İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları*, 135–158.

Cırık, İ. (2008). "Çok Kültürlü Eğitim ve Yansımaları". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *34*(34), 27–40.

5395 Sayılı Çocuk Karuma Kanunu, (2005). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, Erişim tarihi: 05 12, 2021.

Coşkun, E. (2019). Sığınmacı ve Göçmen Kadınlarla Sosyal Hizmet: Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet. F. Göktuna Yaylacı, (Der.). *Kuramsal ve Uygulamalı Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*, 127–140.

Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2018). *Türkiye'de Göçmenlerin Eğitimi: Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: İlim Kültür Eğitim Derneği.

Çelik, N. B. (2015). "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *6*(3), 67–148.

Çetin, İ. (2016). "Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu". *Sosyoloji Dergisi*, *34*, 197–222.

Çırakoğlu, O. C. ve Baysal, G. A. (2017). Türkiye'de Nefes Almak (mı?): Mülteci ve Sığınmacı LGBTİ Bireyler. İçinde *Direnç, Onur ve Dahası:Disiplinlerarası Bakışla LGBTİ*. Ankara: Fisa Yayınları.

Beycan-Ekitli, G. ve Çam, M. O. (2017). "Bakım Sürecinde Zorlandığımız Alan LGBTİ'ye Yönelik Bir Gözden Geçirme". *Psikiyatri Hemsireleri Dernegi*, *8*(3), 179-187.

Dekker, R. (2000). *Childhood, memory and autobiography in Holland: From the golden age to romanticism*. London: Macmillan Press Ltd.

Deniz, T. (2014). "Uluslararasi Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *181*(181), 175–204.

Dixon, J. ve Durrheim, K. (2000). Displacing place-identity: a discursive approach to locating self and other. *British Journal of Social Psychology*, *39*(1), 27–44.

Dolapcı, E. ve Kavgacı, H. (2020). "Öğretmenlerin Çok Kültürlü Özyeterlik Algısı ve Okul İklimi ile Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 52*(52), 687–706.

Duman, Ö. (2008). "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)". *Bilig Dergisi, 45,* 23–44.

Durmaz, Ş. (2017). "Engellilik ve İşgücü Piyasası İlişkisi". *Bartın İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8*(15), 249-276.

Dünya. (2021). *SEUP ile kalifiye eleman sorunu gideriliyor*, https://www.dunya.com/sehirler/seup-ile-kalifiye-eleman-sorunu-gideriliyor-haberi-639825, Erişim Tarihi: 19.09.2022

EASO. (2020). *Avrupa Birliğinde Sığınma Durumlarına İlişkin Yıllık Rapor*.

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). "Göç ve İnsan". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(1), 9–22.

Eliküçük, N. (2016). Bir Savaş Silahı Olarak Cinsel Şiddet: Suriye İç Savaşı ve Mülteci Kamplarında Kadın. İçinde *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları*. İstanbul: Seta.

Emin, M. N. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi* (Vol. 48). SET Vakfı İktisadi İşletmesi.

Endeshaw, D. ve Paravicini, G. (2020). *UN says Saudi deportations of Ethiopian migrants risks spreading* coronavirus, https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-ethiopia-migrants-idUSKCN21V1OT, Erişim Tarihi: 10.06.2021

Gencer. T. E. (2017). "Göç ve Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *10*(54), 838-851.

Keflioğlu, E. (2022). *Integration of Syrian Children Into the Education System*, https://epicmigrations.com/en/integration-of-the-syrian-children-in-turkey-into-the-turkish-education-system-and-their-access-to-education/, Erişim Tarihi: 21.08.2022

Er, A. R. ve Bayındır, N. (2015). "İlkokula Giden Mülteci Çocuklara Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Pedagojik Yaklaşımları". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2*(4), 175-185.

Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, (1966).

Eroğlu, D. (2015). "Ulusal Güvenlik Kaygılarından Mali Külfet Söylemine: Türkiye'nin Yeni Sığınma Politikaları". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(02), 209-226.

Fidan, F. ve Yeşil, Y. (2018). "Engelli Çocukların Eğitimi ve İstihdama Katılımı: Nilüfer İş Okulu Örneği". *Journal of Current Researches on Educational Studies*, *8*(2), 1-10.

Filiz, M. ve Ahmet, A. (2014). "Üniversite Programlarında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretmeni Alan Yeterliklerinin Araştırılması". *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi, 1*, 121-142.

Geray, C. (1970). "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi". *Amme İdaresi Dergisi, 3*(4), 8-36.

Giani, L. (2006). Migration and education: Child migrants in Bangladesh. *Sussex Migration Working Paper no, 33*. *Sussex Center for Migration Research,* University of Sussex.

(GİB) Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638, Erişim Tarihi: 21.06.2022

(GİB) Göç İdaresi Başkanlığı. (2021a). *Mülteci*: https://www.goc.gov.tr/multeci, Erişim Tarihi: 16.10.2021.

(GİB) Göç İdaresi Başkanlığı. (2021b). *Kitlesel Akınlar*: https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar, Erişim Tarihi: 21.10.2021.

Gönül, S. (2020). "Zorunlu Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Suriyeli Kadınların Evlilik Deneyimleri". İçinde *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları,* SU Gender ve GAR.

Göregenli, M. ve Karakuş, P. (2014). "Göç Araştırmalarında Mekân Boyutu: Kültürel ve Mekansal Bütünleşme". *Türk Psikoloji Yazıları, 17*(34), 101-115.

Gözübüyük, A., Duras, E., Dağ, H., ve Arıca, V. (2015). "Olağan Üstü Durumlarda Çocuk Sağlığı". *Journal of Clinical and Experimental Investigations, 6*(3), 324-330.

Greijer, S. ve Doek, J. (2019). Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunması Terimler & Kavramlar Kılavuzu. *ECPAT International, Uluslararası Çocuk Merkezi- ECPAT Türkiye*.

Guo, Y., Maitra, S. ve Guo, S. (2019). "I belong to nowhere": Syrian refugee cihildren's perspectives on school intefration. Journal of Contemporary Issues in Education, *14*(1), 89-105.

Güzel, S. (2013). "Göçmen Çocuklar ve Denizli'de Yaşam Koşulları". *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Elektronik* Dergisi,1-36.

Hanbay-Çakır, E. ve Karabacak, H. (2018). "Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele". Ankara: Kadın Dayanışma Vakfı.

Harunoğulları, M. (2016). "Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği". *Göç Dergisi, 3*(1), 29-63.

Human Rights Watch. (2020). *Greece: Violence Against Asylum Seekers at Border*: https://www.hrw.org/news/2020/03/17/greece-violence-against-asylum-seekers-border, Erişim Tarihi: 17.09.2022.

(IOM) Uluslararası Göç Örgütü. (2013). Göç terimleri sözlüğü. *Perruchoud, R. ve Redpath, J. (Edt.).*

(IOM) Uluslararası Göç Örgütü. (2020b). *Countering xenophobia and stigma to foster social cohesion ın the covid-19 response and recovery*

(IOM) Uluslararası Göç Örgütü. (2020a). *World Migration Report 2020*.

İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İçduygu, A. (2004). *Türkiye'de Kaçak Göç.* İstanbul Ticaret Odası.

İçduygu, A., Erder, S., ve Gençkaya, Ö. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923 2023 Ulus devlet Oluşumundan Ulus ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (1948). Çevrim-içi: http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/Insan-Haklari-Beyannamesi-1.pdf, Eişim tarihi: 20.02.2021

İskan Kanunu. (1934). Çevrim-içi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf, Erişim tarihi: 09.05.2021

5543 Sayılı İskan Kanunu. (2006). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5543&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, Erişim tarihi: 09.05.2021

(İTO) İstanbul Ticaret Odası. (2022). *AB Destekli Projeyle Önce Mesleki Eğitim Sonra da İş Verilecek,* https://www.itohaber.com/haber/guncel/220448/ab_destekli_projeyle_once_mesleki_egitim_sonra_da_is_verilecek.html, Erişim Tarihi: 19.09.2022

Kaos GL. (2019). *Türkiye'nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihanı*, Ankara.

Kaos GL. (2020). *LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü* (Vol. 24), Ankara.

Kara, H. ve Çalık, D. (2016). *Tekin Olmayi" Beklerken: LGBTİ Mültecilerin Ara Durağı Türkiye*. Ankara: Kaos GL.

Karaman, H. B. ve Bulut, S. (2018). "Göçmen Çocuk ve Ergenlerin Eğitim Engelleri, Psikolojik Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (40/2), 393-412.

Kaya, İ. ve Eren, E. Y. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu: Arada kalanların hakları ve yükümlülükleri*.İstanbul: Seta Yayınları.

Kaya, M. (2017). "Türkiye'deki Savaş Mağduru Engelli Suriyeli Mültecilerin Toplumsal Hayata Adaptasyon Süreçleri Özel ve Kamusal Alan Engelleri". *Diyalektolog, 16*, 127-144.

Kirişçi, K. (2007). "Turkey: A country of transition from emigration to immigration". *Mediterranean Politics, 12*(1), 91-97.

Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu ve Brookings Enstitüsü.

Kirişçi, K. ve Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitlesel Mülteci Akınları. İçinde *Türkiye'nin Göç Tarihi* (Vol. 14).

Koser, K. (2007). *International migration: A very short introduction*.New York: Oxford University Press.

Köseli, A.ve Çelik, K. (2020). *Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçlarına Çok Sektörlü Yaklaşım*. (UNFPA) Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu.

Kurt, S. L. (2016). "Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *36*, 99-127.

Macar, E. (2015). Yunanistan'dan Anadolu'ya göç: Nüfus mübadelesi. İçinde *Türkiye'nin göç tarihi* (Vol. 14).

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mayer, S. E. (2003). *What is a "Disadvantaged Group?"*, Çevrim-içi: Studylib: https://studylib.net/doc/8720705/what-is-a- "disadvantaged-group%3F, Erişim tarihi: 02.11.2021

(MEB) T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı. (2020). https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_11/18114946_17155955_3_KASIM__2020__YNTERNET_BULTENY_Sunu.pdf, Erişim tarihi: 21.10.2021

(MEB) Millî Eğitim Bakanlığı. (2020). *Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı,* https://hbogm.meb.gov.tr/www/goc-ve-acil-durumlarda-egitim-daire-baskanligi/icerik/497, Erişim Tarihi: 31.12.2021.

(MEB) T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2017c). *Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi*, http://pictes.meb.gov.tr/www/projemiz/icerik/36, Erişim Tarihi: 15.06.2021.

(MEB) T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2016). *Suriyeli Çocukların Eğitimi İçin Yol Haritası Belirlendi*, http://meb.gov.tr/m/haber/11750/tr#, Erişim Tarihi: 15.06.2021.

(MEB HBÖGM) T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2022). http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/26165737_goc2022sunu.pdf, Erişim tarihi: 21.10.2021

(MEB) T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Adana İl Millî Eğitim Müdürlüğü. (2022). *Mesleki ve Teknik Eğitim Yoluyla Sosyal ve Ekonomik Uyum Projesi 2022-2023 Eğitim-Öğretim Yılı Açılış Şenliği*, https://adana.meb.gov.tr/www/mesleki-ve-teknik-egitim-yoluyla-sosyal-ve-ekonomik-uyum-projesi-2022-2023-egitim-ogretim-yili-acilis-senligi/icerik/2940, Erişim Tarihi: 19.09.2022

Mete. F. ve Asar, A. (2014). "Üniversite Programlarında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretmenleri Alan Yeterliliklerinin Araştırılması." *Türkçe Araştırmaları, 1*, 121-142.

Mülteciler Derneği. (2021). *Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (YŞEY) Programı*, https://multeciler.org.tr/turkiye-sartli-egitim-yardimi-programi/

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği. *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi*, https://multeci.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf, Erişim tarihi: 20.02.2021

Operational Data Portal. (2022). *Syria Regional Refugee* Respons, https://data2.unhcr.org/en/situations/syria, Erişim Tarihi: 05.09.2021.

Our World. (2015). *Education in Emergencies: Will Syrian Refugee Children Become a 'Lost Generation'?*, https://ourworld.unu.edu/en/education-in-emergencies-will-syrian-refugee-children-become-a-lost-generation, Erişim Tarihi: 20.08.2022.

Öztürk, M., Tepetaş-Cengiz, G. Ş., Köksal, H., ve İrez, S. (2017b). *Sınıfında Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Öğretmenler İçin El Kitabı*, https://docplayer.biz.tr/113978358-Sinifinda-yabanci-uyruklu-ogrenci-bulunan-ogretmenler-icin-el-kitabi.html

Paerregaard, K. (2020). Korkuyu Anlamak:Yabancı Düşmanlığı İklimfobi Robofobi Kavşağında Terk Edilmişlik Duygusunun Yaratımı. İçinde *Göç Meselesi*. Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi.

(PIKTES) Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi. (2021). *Projenin Çıktıları*, https://piktes.gov.tr/Home/ProjeninCiktisi, Erişim Tarihi: 19.09.2022

Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. Ankara: İmge Yayınları.

Rabia, Ü. (2022). "Covid-19 Pandemisi Döneminde Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilerle Gerçekleştirilen Uzaktan Eğitim Sürecinin Değerlendirilmesi". *Journal of Interdisciplinary Education: Theory and Practice*, *4*(1), 34-52.

Sağlam, H. İ. ve Kanbur, N. İ. (2017). "Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Sakarya University Journal of Education*, *7*(2), 310-323.

Sakız, H. (2016). Göçmen Çocuklar ve Okul Kültürleri: Bir Bütünleştirme Önerisi. *Göç Dergisi*, *3*(1), 65-81.

Sarınay, Y. (2011). "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *27*(80), 351-388.

Sever, Ş. (2020). *Mülteci ve sığınmacı çocuklara yönelik sosyal politikalar: Türkiye, Almanya ve İtalya karşılaştırması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Seydi, A. R. (2014). "Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *31*, 267-305.

Şahin, C. (2001). "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 57-67.

Sirkeci, İ. ve Erdoğan, M. M. (2012). Editoryal: Göç ve Türkiye. *Migration letters*, *9*(4), 297-302.

Sirkeci, İ. ve Cohen, J. H. (2015). Hareketlilik, göç, güvensizlik. *İdealKent*, *6*(15), 8-21.

Sirkeci, İ., Deniz, U., ve Yüceşahin, M. M. (2019). "Göç Çatışma Modelinin Katılım, Kalkınma ve Kitle Açıkları Üzerinden Bir Değerlendirmesi." *Journal of Economy Culture and Society*, *59*, 157-184.

Sirkeci, İ. ve Yaylacı, F. G. (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. *Kuramsal ve Uygulama Boyutları Ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*, 15-39.

Sirkeci, İ. ve Eroğlu-Utku, D. (2020). "Türkiye'nin Kitlesel Akınlar Deneyiminin Çatışma Modeli ve 3Ka Ekseninde Değerlendirilmesi". *Göç Dergisi, 7*(2), 319-342.

Snoubar, Y. ve Karataş, K. (2017). Bir Sakatlık Nedeni Olarak Savaş, Çatışmalar ve Engelli Çocukların Hakları: Filistin Örneği. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 14*(1), 1-14.

Şeker, B. D. ve Aslan, Z. (2015). "Refugee children in the educational process: An social psychological assessment". *Journal of Theoretical Educational Science, 8*(1), 86-105.

Şimşek, D. ve İçduygu, A. (2017). "Uluslararası Göç, Politika ve Güvenlik". *Toplum ve Bilim, 140,* 6-10.

Şener, B. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslarası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Güvenlik Bilimleri Dergisi, 6*(1), 1-30.

Tamer, M. G. (2020). "Mülteci ve Sığınmacı Yetişkinlere Sunulan Türkçe Dil Öğretiminin Halk Eğitim Merkezi Öğretmenleri Tarafından Değerlendirilmesi (Trabzon Örneği)". *Karadeniz Araştırmaları, 65*, 97-115.

Tanrıkulu, F. (2018). "Suriye Krizi Sonrası Türkiye'deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifleri". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *11*(3), 2585-2604.

Taştekin, E., Yükçü, Ş. B., İzoğlu, A., Güngör, İ., Uslu, A. E. I. ve Demircioğlu, H. (2016). "Okul öncesi öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının ve algılarının incelenmesi". *Hacettepe Journal of Educational Research*, *2*(1), 2-20.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *Covid-19 Bilgilendirme Platformu*, https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html, Erişim Tarihi: 08.16.2021.

(TDK) Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2019). https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 12.02.2021.

Tepealtı, F. (2019). "Avrupa Birliği'ne Yönelik Türkiye Geçişli (transit) Göç Hareketleri ve Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, *24*(41), 125-140.

Toksöz, G. (2015). "Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum". *Idealkent*, *5*(14), 29-37.

Topçuoğlu, R. A. (2016). "Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama". *İnsan Hakları Yıllığı*, *34*, 1-20.

Türk Kızılay. (2021). *Tamamlayıcı Sosyal Uyum (T-SUY) Projesi Hakkında*, https://kizilaykart.org/t-suy/tr/index.html, Erişim Tarihi: 01.07.2022.

Türk Kızılay Göç Hizmetleri Direktörlüğü. (2021). *Suriye İnsani Yardım Operasyonu*, https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/temmuz-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-01-09-2021-57299541.pdf, Erişim Tarihi: 19.09.2022

UNHCR. (Tarihsiz). https://www.unhcr.org/tr/, Erişim Tarihi: 24.06.2020.

UNHCR. (2021). Protectıng Forcıbly Dısplaced Women and Gırls Durıng the Covid-19 Pandemic.

UNICEF. (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*.

UNICEF. (2018a). *Engeli Olan Suriyeli Çocuklar*, https://www.unicefturk.org/yazi/suriye-7, Erişim Tarihi: 01.07.2022.

UNICEF. (2018b). *2019 Yıllık Raporu Türkiye-Unicef İşbirliği Programı 2016-2020*.

UNICEF. (2018c). *Inclusion of Syrian refugee children into the national education system (Turkey),* https://www.unicef.org/documents/inclusion-syrian-refugee-children-national-education-system-turkey-2, Erişim Tarihi: 20.08.2022.

UNICEF. (2018d). *Türkiye'de 35.000'i aşkın mülteci çocuk yeni hazırlanan yaygın eğitim derslerinden yararlanacak,* https://www.unicef.org/turkiye/basın-bültenleri/türkiyede-35000i-aşkın-mülteci-çocuk-yeni-hazırlanan-yaygın-eğitim-derslerinden, Erişim Tarihi: 19.09.2022

UNICEF. (2019). *65,000 refugee children to benefit from School Enrolment Programme in Turkey*, www.unicef.org/turkiye/en/press-releases/65000-refugee-children-benefit-school-enrolment-programme-turkey, Erişim Tarihi: 20.08.2022.

UNICEF. (2020a). *Basın Bülteni:* https://www.unicef.org/turkiye/basın-bültenleri/unicef-tarafından-yayınlanan-yeni-rapora-göre-dünyadaki-çocukların-en-az-üçte-biri, Erişim Tarihi: 11.06.2022.

UNICEF. (2020b). *Teknik Bilgi Notu: Covid-19 ve Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocuklar*.

UNICEF. (2021). *Yaygın Eğitim Programları*, https://www.unicef.org/turkiye/media/12811/file, Erişim Tarihi: 19.09.2022

UNICEF. (2022a). *Çocuk Koruma*: https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-koruma, Erişim Tarihi: 01.09.2022.

UNICEF. (2022b). *Okul dışı çocuklar örgün eğitime hazırlanıyor*: https://www.unicef.org/turkiye/hikayeler/okul-dışı-çocuklar-örgün-eğitime-hazırlanıyor-0, Erişim Tarihi: 17.09.2022.

UN Women (2013). *Gender-based violence and child protection among Syrian refugees in Jordan, with a focus on early marriage.*

UN Women. (2021). *Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi*.

Uslu, İ. ve Ceylan, A. (2019). "Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitlesel Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989

Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, *36*, 199-221.

Mültecilerle Dayanışma Derneği, *1994 Yönetmeliği*, https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf, Erişim tarihi: 09.07.2022

Ünlütürk-Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A. (2009). "Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri". *Fe Dergi*, *1*(2), 13-28.

Ünsal, A. (2019). "Uluslararası Göç Kavramı ve Uluslararası Göçün Ülke Ekonomileri Üzerinde Muhtemel Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, *18*, 50-61.

Urk, M. (2010). *Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzun, A. (2015). "Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi". *Ankara Barosu Dergisi*, *1*.

Van der Erf, R., Jandl, R. ve Reeger, U. (2005). International migration: Concepts and measurement. *Fassmann, H., Kohlbacher, J. and W. Sievers (Edt.): International Migration and Its Regulation*, 1-66.

(MEB) Millî Eğitim Bakanlığı. (2017a). *Yabancı Uyruklu* Öğrenciler, http://reyhanli.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/28132658_19072017-10969431_5ve9siniff_kayit.pdf, Erişim tarihi:15.06.2021

(YUKK) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, Erişim tarihi: 15.06.2021.

Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi. (2014). Millî Eğitim Bakanlığı.

Yavuz, Ö. ve Mızrak, S. (2016). "Acil Durumlarda Okul Çağındaki Çocukların Eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği". *Göç Dergisi*, *3*(2), 175-199.

Yaylagül, N. K. ve Aslan, M. (2020). Yaşlılık Mültecilik ve Sosyal Dışlanma: Suriyeli Yaşlı Mültecilerin Deneyimleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *29*(4), 406-422.

Yerli, G. (2019). Sığınmacı ve Göçmen Yaşlılarla Sosyal Hizmet. İçinde *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*. London: Transnational Press London.

Yeşil Y. (2021). *Geçmişten Pandemiye Türkiye'de Kadın ve Eğitim*, İstanbul, Kriter Yayınevi.

Yeşil Y. (2021). *Kırsal Alanda Kadınlar*, Ankara, Gece Kitaplığı.

Yeşil, Y. (2018). Türkiye'de Dezavantajlı Grup Olarak Çocuklara Yönelik Uygulanan Çocuk Dostu Şehirler Projesinin Değerlendirilmesi: Lüleburgaz Belediyesi Örneği, A. Acaravcı (Dü.) içinde, *Sosyal ve Beşeri Bilimlere Dair Araştırma Örnekleri.* Nobel Yayınları.

Yeşil, Y. ve Cengiz, M. Ç. (2018). "Türkiye'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Yaşlılara Yönelik Yaptığı Faaliyetlerin İncelenmesi". *Journal of Strategic Research in Social Science*, *4*(3), 21-34.

Yilmaz, A. (2014). "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri". *Electronic Turkish Studies*, *9*(2), 1685-1704.

Yıldız, A. ve Vural, R.A. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Derinleşen Eğitim Eşitsizlikleri. *Türk Tabipleri Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*, 556-565.

Yıldız, N. (2008). "Neoliberal Küreselleşme ve Eğitim". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *11*, 13-32.

Yüksel- Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). "Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, *15*(2).

(WHO) World Health Organization. (2021). 01.07.2022 tarihinde *Disability and health*: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health adresinden alındı.